ตัดกระแส

ของ

พระอาจารย์ทูล ขิปฺปปญฺโญ

วัดป่าบ้านค้อ

ต.เขือน้ำ อ.บ้านผือ จ.อุดรธานี

ตัดกระแส

ของ

พระอาจารย์ทูล ขิปฺปปญฺโญ

วัดป่าบ้านค้อ
ต.เขือน้ำ อ.บ้านผือ จ.อุดรธานี

คณะศิษย์จัดพิมพ์ถวาย

เนื่องในวโรกาสผูกพัทธสีมา

วัดป่าบ้านค้อ

ตำบลเขือน้ำ อำเภอบ้านผือ

จังหวัดอุดรธานี

๗ - ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕

สารบาญ

คำปรารภ	ก
ลักษณะอาการของจิต	๑
การตั้งสติคือความตั้งใจ	๒
การทำจิตให้สงบเป็นหลักสากล	๓
ผลของการทำสมาธิแต่อย่างเดียว	๔
ผลของความสำคัญผิดในสมาธิ	๕
ปัญญาไม่มีจึงถูกสังขารหลอก	๖
พื้นฐานของวิปัสสนาญาณ	๗
จิตหลงกลมายาของกิเลสตัณหา	๙
สร้างทางให้จิตด้วยปัญญา	๑๐
ปัญญาสอนจิตให้มีความรู้รอบ	๑๑
การพิจารณารูปขันธ์	๑๓
การพิจารณาหลักความจริงด้วยเหตุผล	๑๖
ปัญญาพิจารณาสังขารในไตรลักษณ์	๑๙
การพิจารณาความตาย	๒๓
ปัญญาเบื้องต้นอาศัยสัญญา สมมติ	๓๐
สร้างปัญญาให้แก่จิต	๓๒
ปัญญาอบรมสมาธิ	๓๓
การดำเนินอริยมรรคด้วยปัญญา	๓๗
ปัญญาคืออาวุธปราบกิเลส	๔๓
วัฏฏะหยุดหมุน ไฟดับสนิท	๕๔
รู้ไม่มีสมมติและนิมิตหมาย	๕๖
สมาธิวิธี	๖๗
บทสรุป	๗๕

คำปรารภ
หนังสือ อุบายตัดกระแส

ข้าพเจ้าได้เขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้น เพื่อเป็นอุบายการปฏิบัติ ในการพิจารณาด้วยปัญญา เพราะมีนักปฏิบัติหลายท่านได้ถามข้าพเจ้าว่า การพิจารณาด้วยปัญญาจะพิจารณาอย่างไร และมีนักปฏิบัติหลายท่านยังเข้าใจว่า เมื่อจิตสงบรวมลงเป็น อัปปนาสมาธิเต็มที่แล้ว **วิปัสสนาญาณ** จึงจะเกิดขึ้น หรือพูดว่า ไปนั่งวิปัสสนาที่วัดนั้นบ้าง วัดนี้บ้าง การพูดเช่นนี้ ก็เหมือนกับว่า **วิปัสสนาญาณ** จะเกิดขึ้นแต่ในอิริยาบถนั่งอย่างเดียว บางท่านพูดว่า เคยนั่งวิปัสสนามาหลายปีแล้ว ทำไมจึงละกิเลสตัณหาไม่ได้ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะ ก็มีเท่าเดิม นี่เองจึงทำให้ข้าพเจ้าได้เขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้น เพื่อให้นักปฏิบัติได้เข้าใจวิปัสสนา และให้เข้าใจในสมถะที่ถูกต้อง เพื่อให้การปฏิบัติได้เป็นไปตามจุดหมายและสมมติคำพูดให้ถูก ความเข้าใจก็ให้ถูก ว่าการทำสมถะทำอย่างนี้ การเจริญวิปัสสนาทำอย่างนี้ การทำให้วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นทำอย่างนี้ เพื่อให้เป็นสัมมาทิฏฐิความเห็นที่ถูกต้องในเบื้องต้น ถ้าความเห็นชอบในเบื้อง

ต้นถูกทางแล้ว ก็จะมีความเห็นชอบในท่ามกลาง และมีความเห็นชอบในที่สุด ถ้ามีความเห็นผิด ความเข้าใจผิด การดำริก็ผิด การปฏิบัติก็ผิด และผลของการปฏิบัติก็ผิดไปตาม ๆ กัน ฉะนั้นหนังสือเล่มนี้พอที่จะเป็นประโยชน์แก่ท่านในความคิดเห็น จะมีความเข้าใจในหลักการปฏิบัติไม่มากก็น้อย พร้อมนี้จึงขออนุโมทนามายังคณะศรัทธาที่ให้ความสนับสนุนจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้โดยความบริสุทธิ์ด้วยน้ำใจ ด้วยอำนาจบุญกุศลเจตนาที่เป็นธรรมนี้ ขอจงให้รู้เห็นในสัจธรรมด้วยปัญญาที่ชอบธรรม จงทุกประการเทอญ

พระทูล ขิปฺปปญฺโญ

(พระอาจารย์ทูล ขิปฺปปญฺโญ)

ตัดกระแส

ลักษณะอาการของจิต

ก่อนที่จะได้รู้อุบายของวิปัสสนานั้น ผู้เขียนขอทำความเข้าใจกับท่าน ในเรื่องการทำสมาธิ และผลที่จะเกิดขึ้นจากการทำสมาธิ เพราะการทำสมาธิ เป็นอุบายให้จิตได้มีการพักผ่อนอยู่ในความสงบ ตามปกติแล้วจิตไม่ชอบอยู่เป็นที่ ชอบคิดโน้นชอบคิดนี้ เป็นเรื่องเล็กบ้างเป็นเรื่องใหญ่บ้าง เป็นเรื่องชอบใจและไม่ชอบใจ เป็นเรื่องความสุขใจและความทุกข์ใจ และคิดไปในเรื่องที่ไม่มีสาระ เลื่อนลอย ไม่มีจุดหมายปลายทาง ทั้งตัวเองก็ไม่รู้ว่าจิตคิดไปในเรื่องไหนบ้าง และชอบคิดไปในเรื่องนอกตัว เหมือนกับลูกตาที่ดูอยู่แต่ภายนอก จิตถ้าไม่มีอุบายแล้วก็จะไม่อยู่กับที่ ฉะนั้นจึงหาคำบริกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งมาเป็นอุบายให้จิตได้อยู่ และมีสติสัมปชัญญะเป็นพี่เลี้ยงกำกับอยู่เสมอ **ถ้าสติเผลอ จิตก็เล็ดลอดออกหนีไปเสีย** กว่าสติจะรู้ทัน จิตได้ออกไปเล่นอยู่กับสิ่งภายนอกเสียแล้ว จิตเหมือนกันกับเด็กที่กำลังชอบเล่นชอบเที่ยว พ่อแม่ก็ต้องคอยดูแลอย่างใกล้ชิด ดูแลในการพักผ่อนหลับนอน ดูแลในการศึกษา ดูแลทั้งอาหารการกิน

ว่าสิ่งไหนควรสิ่งไหนไม่ควร ฉะนั้น สติสัมปชัญญะจึงหาอุบายเพื่อจะให้จิตได้อยู่เป็นที่ มีสติควบคุมจิตให้อยู่ในคำบริกรรมนั้นไม่ให้เผลอ

การตั้งสติ คือความตั้งใจ

ความตั้งใจนี้ เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ถ้ามีความตั้งใจทำในสิ่งใด สิ่งนั้นต้องสำเร็จ แม้งานทางโลก จะมีความสำเร็จลุล่วงไปได้ ก็ต้องอาศัยความตั้งใจทั้งนั้น นี้งานทางธรรม เป็นงานที่ใหญ่ เป็นงานที่ละเอียดอ่อน เป็นงานที่จะถอนรากถอนโคนของวัฏจักร ให้หมดไป สิ้นไปจากจิต ก็ต้องมีความตั้งใจที่เด็ดเดี่ยวกล้าหาญ และแน่วแน่จริงจัง ฉะนั้น ความตั้งใจจึงเป็นแนวทางที่เยี่ยมยอดในการปฏิบัติธรรม **ความตั้งใจอยู่ที่ไหน สติก็อยู่ที่นั่น** ถ้ามีความตั้งใจน้อยสติก็จะค่อยเลือนลางไป ถ้าไม่มีความตั้งใจเสียเลยการภาวนาก็จะเผลอสติตลอดไป ฉะนั้น ความตั้งใจจึงเป็นจุดเด่นในทางปฏิบัติภาวนา ถ้าขาดความตั้งใจแล้วการปฏิบัติก็จะไม่มีผลดีอะไรเลย ความตั้งใจนี้เอง จะเป็นแนวทางให้จิตเป็นสมาธิได้ง่าย เพราะสมาธิ ก็คือความตั้งใจมั่นนั่นเอง ความตั้งใจอยู่ที่ไหน ความตั้งมั่นของจิตก็อยู่ที่นั่น

การทำจิตให้สงบเป็นหลักสากล

เพราะการทำให้จิตสงบนั้น มีมาประจำโลก และมีมาก่อนที่พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายอุบัติขึ้นในโลก เมื่อครั้งพระองค์ออกผนวชยังไม่ได้เป็นพระพุทธเจ้า ในสมัยนั้นก็ยังมีอุททกดาบส อาฬารดาบส เคยทำให้จิตสงบมาแล้ว และก็มีความสงบเต็มที่ เป็นอัปปนาสมาธิ เป็นรูปฌาน อรูปฌาน อย่างคล่องแคล่ว พระองค์รู้ข่าวก็เข้าไปศึกษาและปฏิบัติฝึกหัดให้จิตมีความสงบ เป็นอัปปนาสมาธิ เป็นรูปฌาน อรูปฌาน ได้อย่างเร็ว พระองค์จึงมาพิจารณาดูความสงบนี้ว่าไม่ใช่ที่จะเป็นแนวทางให้ตรัสรู้ได้ เมื่อจิตรวมอยู่ในสมาธิ ก็เพียงมีความสุขใจเท่านั้น เมื่อออกจากสมาธิมาแล้ว จิตก็ไหวไปตามอารมณ์ของกามคุณเหมือนเดิม **นี่แหละท่าน การทำความสงบของดาบสทั้งสองพร้อมทั้งพระองค์ ก็มีความสงบในสมาธิเต็มที่แล้ว แต่ทำไมวิปัสสนาญาณ จึงไม่เกิดขึ้นเล่า!**

มิใช่เพียงเท่านี้ เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าและพระอริยเจ้าทั้งหลายสร้างบารมี ก็เคยได้บวชเป็นฤาษีชีไพร เคยทำจิตให้มีความสงบเต็มที่มาแล้ว แต่ก็ไม่มีวิปัสสนาญาณเกิดขึ้นเช่นกัน หรือในยุคปัจจุบันนี้ ก็มีผู้ทำให้จิตสงบได้เต็มที่เหมือนกับในครั้งก่อน ๆ มา ทั้งในศาสนาพุทธและ

ศาสนาอื่น ๆ เขาก็ทำให้จิตสงบได้เหมือนกัน แม้บุคคลที่ไม่นับถือศาสนาอะไรเลย เขาก็ทำให้จิตสงบได้ ฉะนั้นการทำให้จิตสงบจึงเป็นหลักสากล ไม่เลือกชาติ ชั้นวรรณะ ไม่ว่าในพุทธศาสนาหรือในศาสนาอื่น ถึงจะมีอุบายต่างกันก็ตาม แต่ก็มารวมลงในจุดเดียวกัน นั่นคือจิตมีความสงบนั่นเอง

ผลของการทำสมาธิแต่อย่างเดียว

การทำสมาธิอย่างเดียว ก็มีผลเกิดขึ้นตามแนวทางของสมาธิ หลักการทำสมาธิ คือระวังรักษาไม่ให้จิตออกไปสู่ภายนอก ไม่ให้จิตคิดในเรื่องอะไรเลย จะเป็นเรื่องอดีต เรื่องอนาคตก็ไม่คิด แม้ในปัจจุบันก็ไม่คิดอะไรทั้งสิ้น เพราะการคิดในสิ่งต่าง ๆ จิตจะไม่รวมเป็นเอกัคตารมณ์ และเป็นเอกัคตาจิต จึงคอยระวังรักษาให้จิตอยู่ในอารมณ์อย่างเดียว ให้มีสติระลึกรู้อยู่เฉพาะจิต **เมื่อสติ สัมปชัญญะ คอยระวังรักษาจิตอยู่อย่างนี้ จิตก็จะมีความสงบรวมลงเป็นสมาธิ** จะเป็นสมาธิในขั้นไหนนั้น จึงขึ้นอยู่กับความพอตัวของสมาธิในขั้นนั้น ๆ จากนั้นก็ถอนออกมา ผลที่เกิดขึ้น ก็มีความสุขกาย มีความสุขใจ อยากให้ความสุขนี้มีตลอดไป ถ้าสมาธิจะเสื่อม

ก็กำหนดไปตามวิธีเดิม ผลที่ได้รับก็คือความสุขอีก บางท่านก็สงบได้น้อย บางท่านก็สงบได้มาก บางทีก็สงบเพียงเฉียด ๆ บางครั้งก็สงบลงอย่างเต็มที่ จากนั้นจิตก็ถอน จิตก็มีความสุข ก็เกิดความยินดีในความสุข พอใจอยากอยู่ในความสุขอย่างนี้ตลอดไป **นี่แลคือภาวนาหาความสุขในการทำสมาธิ ก็ติดอยู่ในความสงบสุขของสมาธิไม่มีทางที่จะออกได้เลย**

ผลของความสำคัญผิดในสมาธิ

ผลของการทำสมาธิประเภทนี้ นักภาวนาชอบจะหลง นั่นคือ อภิญญา อภิญญานี้เมื่อเกิดกับผู้ที่ไม่มีปัญญาแล้วชอบหลง เพราะอภิญญานี้ก็เป็นสิ่งที่ทำให้นักภาวนาลืมตัวได้ง่าย และเข้าใจผิดในตัวเองได้ง่าย และทำให้เกิดมานะทิฏฐิสูงโดยไม่รู้ตัว อภิญญา นี้ไม่ใช่จะเกิดไปหมดทุกท่าน แต่ละท่านก็เด่นไปในข้อใดข้อหนึ่ง บางท่านก็มีทิพยจักษุ มีตาทิพย์ สามารถกำหนดจิตดูได้ในพวกกายทิพย์ เช่น เทวดา หรือสัตว์นรก เปรต อสุรกาย บางท่านก็มีทิพยโสต สามารถกำหนดจิตฟังเสียงเทวดาและสัตว์นรกได้ บางท่านก็มี เจโตปริยญาณ สามารถกำหนดจิตรู้จิตของคนอื่น ว่าคนนั้นเขาคิดในเรื่องอะไร

ก็รู้ได้ ทั้งสามข้อนี้ ถ้าทำให้เกิดได้ในข้อใดข้อหนึ่ง หรือเกิดขึ้นได้สองข้อก็ตาม ในยุคนี้สมัยนี้ จะถือว่าเป็นผู้ที่เด่นในการภาวนา ผู้ไม่เข้าใจในเรื่องนี้ ก็จะพยากรณ์ให้เป็นพระอริยเจ้าอย่างง่าย ๆ ถ้ามีใบประกาศนียบัตรก็จะเซ็นอนุมัติรับรองทันที นี้ก็เป็นผลที่เกิดขึ้นจากสมาธิทั้งนั้น

ปัญญาไม่มีจึงถูกสังขารหลอก

สังขารนี้ ถ้าจะเทียบกับบุคคลแล้ว ก็เป็นคนที่มีวาทศิลป์ที่ยอดเยี่ยม เป็นนักพูดตลบตะแลง หัวประจบสอพลอ ประจบประแจง จะว่าเสริมสวย ก็เสริมจนให้คนหลง จะว่าต้มตุ๋นก็ระดับโลก เพราะสังขารอยู่ที่จิตจึงเรียกว่า สังขารจิต เมื่อจิตมีความต้องการในของสิ่งใดสังขารก็จะเป็นผู้คล้อยตาม ส่งเสริมเห็นดีเห็นชอบ ปรุงแต่งในเรื่องนั้น ๆ ให้เป็นที่พอใจในความต้องการ นักภาวนาอยากเห็นพระพุทธเจ้า อยากเห็นพระพุทธรูปอยากเห็นความสว่าง สังขารก็จะออกแสดงให้ดูได้นักภาวนาผู้ไม่มีปัญญาแล้วก็จะเข้าใจว่าเป็นของดี ถือว่ามีอภิญญาขั้นสูง มีญาณขั้นละเอียด ทั้ง ๆ ที่เป็นอุบายของสังขารวางแผนหลอกจิต แต่ก็ยังไม่รู้ตัว ยังมีความ

เข้าใจว่า เป็นคุณธรรมขั้นสูงอีกด้วย ที่ได้อธิบายมานี้ ก็เป็นผลที่เกิดจากสมาธิทั้งนั้น คิดว่านักปฏิบัติภาวนาพอจะเข้าใจ ในแนวทางการทำสมาธิ เพราะการทำสมาธิอย่างเดียว ก็ให้ผลดังได้อธิบายมานี้ ความคิดว่า **เมื่อจิตรวมลงเป็นสมาธิเต็มที่แล้วก็จะมีวิปัสสนาญาณเกิดขึ้นนั้น จะไม่มีทางเกิดวิปัสสนาญาณได้เลย** เพราะวิปัสสนาญาณเป็นสายต่อเนื่องมาจากผู้ที่มีปัญญา ผู้ที่มีความฉลาดเฉียบแหลมเท่านั้น

พื้นฐานของวิปัสสนาญาณ

จากนี้ไปจะได้อธิบายวิธีวางพื้นฐานของวิปัสสนาญาณ **พื้นฐานของวิปัสสนาญาณนั้นมีเฉพาะในพุทธศาสนาเท่านั้น** ไม่ทั่วไปเหมือนกับการทำสมาธิ วิปัสสนาญาณคือความรู้เห็นที่แจ้ง และรู้เห็นจริงในสภาวธรรมทั้งหลาย วิปัสสนาญาณ แปลว่า ปัญญาที่หยั่งรู้ในสัจธรรมตามความเป็นจริง ปัญญาที่หยั่งรู้นี้ ต่อเนื่องมาจากปัญญาในองค์มรรคคือสัมมาทิฏฐิ ปัญญาที่เห็นชอบ สัมมาสังกัปโป ความดำริชอบ นี่เป็นพื้นฐานของวิปัสสนาญาณโดยตรง ความเห็นที่ชอบธรรม ความเห็นในสัจธรรมที่เป็นจริง ถ้าความเห็นที่จริงแล้ว ความดำริพิจารณากลั่นกรองใน

สัจธรรม ก็ดำริพิจารณาไปตามความจริง สัมมาทิฏฐิเหมือนกับรูปแปลนแผนผังที่จะก่อสร้าง สัมมาสังกัปโป คือนายช่างที่จะต้องทำให้ถูกตามแปลนนั้น ๆ จะเป็นบ้านเรือน หรืออาคารต่าง ๆ ที่มั่นคงถาวรก็ขึ้นอยู่กับการวางพื้นฐานให้ถูกต้องในเบื้องต้นฉันใด สัมมาทิฏฐิ คือปัญญาที่เห็นชอบนี้ เป็นสิ่งสำคัญที่สุด แม้สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ก็มาขึ้นต่อสัมมาทิฏฐิ คือปัญญาที่เห็นชอบ ฉันนั้น

การทำสมาธิต้องมีสัมมาทิฏฐิ คือปัญญาที่เห็นชอบเป็นพื้นฐาน มิเช่นนั้น จะเป็นมิจฉาสมาธิโดยไม่รู้ตัว จะผิดพลาดจากสัมมาสมาธิไปได้ง่าย คำว่า สมาธิ คือความตั้งใจมั่น จะตั้งใจมั่นเป็นสัมมาสมาธิในองค์มรรค หรือไม่ หรือตั้งใจมั่นในมิจฉาสมาธิ นี้ก็ต้องมีสัมมาทิฏฐิ คือปัญญาที่เห็นชอบในสมาธินั้น ๆ อย่างถูกต้อง หรือให้ปัญญาเป็นพี่เลี้ยงในองค์สมาธิโดยรอบคอบ มิเช่นนั้น จะกลายเป็นโมหสมาธิ เป็นมิจฉาสมาธิโดยไม่รู้ตัว ฉะนั้น จึงมีปัญญาเป็นเครื่องสอดส่องดูแล ในความรู้เห็นที่เกิดขึ้นจากสมาธิอย่างใกล้ชิด ถึงจะมีนิมิตเกิดขึ้นเป็นลักษณะใด ก็ให้ทำความเข้าใจว่า นั่นคือสังขาร จะเห็นรูปร่างกายตัวเอง เห็นเนื้อหนังกำลังพุพองเปื่อยเน่า เห็นโครงกระดูก

ของตัวเอง และคนอื่น การเห็นลักษณะนี้เห็นเป็นเพียงนิมิตเท่านั้น **อย่าเข้าใจว่าตัวเองเห็นอสุภะเลย เพราะอสุภะไม่ใช่การเห็นในนิมิตแต่อย่างใด การเห็นอสุภะที่จริงต้องเห็นด้วยปัญญา** การเห็นนิมิตในสมาธินั้น จะไม่เกิดความเบื่อหน่ายแต่อย่างใด จะให้จิตมีความเบื่อหน่ายได้ ก็ต้องมีปัญญาพิจารณาให้รู้จริง เมื่อจิตรู้จริงตามปัญญาแล้ว ก็จิตนั้นเองจะเกิดความเบื่อหน่ายคลายจากความกำหนัดยินดี จะเห็นนิมิตเป็นพระพุทธเจ้า เห็นเป็นพระพุทธรูป เห็นเป็นดวงแก้ว เห็นความสว่าง นี้ก็เป็นผลเกิดขึ้นจากสมาธิ ยังตกอยู่ในสังขาร ตกอยู่ในไตรลักษณ์คือความไม่เที่ยงทั้งนั้น

จิตหลงกลมายาของกิเลสตัณหา

จิตถูกกิเลสตัณหา อวิชชา ครอบไว้นาน จึงไม่รู้จักเส้นทางที่จะออกจากทุกข์ อดีตที่ผ่านมา มีแต่กิเลสตัณหาอวิชชา พาให้จิตเป็นไปในทางที่ต่ำอยู่เสมอ ทางของกิเลสตัณหา เป็นทางที่วนเวียนอยู่ในกระแสโลก จิตก็จำเป็นต้องหมุนไปตาม เพราะกิเลสตัณหาพาให้เป็นไป ธรรมชาติเดิมของจิต ย่อมมีแววแห่งความฉลาดอยู่แล้ว แต่ก็ขาดการศึกษาในทางที่ดี จิตจึงตกอยู่ในความมืดบอด ไม่รู้

เส้นทางที่จะพ้นไปจากความทุกข์ และถูกกิเลสตัณหาคุมเชิงอยู่ตลอดเวลา กิเลสกลัวจิตจะได้มีการศึกษาที่เป็นแนวทางแห่งความพ้นไปจากวัฏสงสาร กิเลสตัณหาก็พยายามป้องกันขัดขวาง ไม่ให้จิตได้ทำความดี ถ้าเป็นเรื่องการปฏิบัติภาวนาแล้ว กิเลสตัณหาก็ยิ่งมีอุบาย ให้นักปฏิบัติได้หลงกลมายาอย่างแยบยล เดี๋ยวก็เวลานั้นก่อนเถอะจึงภาวนา เดี๋ยวก็ให้ค่อยเป็นค่อยไป วันหน้าเดือนหน้ายังมีอยู่อีก จะทำเอาวันไหนก็ได้ ขณะนี้ยังไม่แก่ยังไม่ตายง่าย ๆ เราบุญน้อยวาสนาน้อย ยังไม่ควรแก่มรรคแก่ผล ทำเพื่อเป็นนิสัยสร้างบารมีไว้ก่อนเถอะ **จิตเมื่อถูกกล่อมด้วยกิเลสตัณหาอยู่บ่อย ๆ ก็คล้อยตาม ตกลงก็เป็นนักปฏิบัติภาวนาเพื่ออนาคตต่อไป**

สร้างทางให้จิตด้วยปัญญา

เมื่อนักปฏิบัติมารู้ตัวว่า ถูกกิเลสตัณหาหลอกลวงแล้วเช่นนี้ และสายทางของกิเลสตัณหาเป็นมาด้วยวิธีนี้ นักปฏิบัติ ต้องมีปัญญา สร้างทางให้จิตเดินเสียใหม่ ความรู้เดิมของจิต ความเห็นของจิต ที่กิเลสได้เสี้ยมสอนไว้แล้ว เป็นแนวทางไปสู่ความทุกข์ เป็นเส้นทางที่หมุนเวียนตามวัฏสงสาร ความเห็นว่า การเกิดมาในโลกนี้มีความ

สุขก็ดี สิ่งทั้งหลายที่ยึดถืออยู่ก็อยากให้เที่ยง ไม่ต้องการให้สูญจากตัวเราไป ความต้องการของจิตมีอยู่อย่างนี้ จึงขัดต่อความจริงในสัจธรรม ฉะนั้น จงใช้ปัญญาพิจารณาสร้างแนวความคิดของจิตเสียใหม่ เพื่อให้จิตได้รู้เห็นตามความเป็นจริง เพื่อให้จิตได้รู้เห็นและเข้าใจให้ถูกต้อง ให้จิตเป็นสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นชอบ เห็นจริง **นี้ก็เพราะปัญญาเอาความจริงมาสอนจิต และจิตก็จะรู้เห็นความจริงตามปัญญาต่อไป** ปัญญาในขั้นนี้ เป็นปัญญาขั้นพื้นฐาน การพิจารณาก็ต้องอาศัยเหตุผล เป็นเครื่องตัดสินไปตามหลักความจริง ความจริงที่ได้ประสบมาอย่างไร ก็เอาความจริงในเรื่องนั้น ๆ มาพิจารณา และให้ลงสู่ไตรลักษณ์ คือ ความทุกข์ ความไม่เที่ยง และเป็นสภาพที่ดับสูญไปในที่สุด

ปัญญาสอนจิตให้มีความรู้รอบ

เพื่อให้จิตได้รู้ในสรรพสังขาร ที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป การพิจารณาด้วยปัญญานั้น ต้องมีการเข้า การออก ตามเหตุการณ์ เช่น ไปเห็นเรื่องภายนอก เห็นคนแก่ เห็นคนเจ็บ เห็นคนตาย ก็น้อมเข้ามาภายในคือตัวเอง ว่าเราก็ต้องเป็นอย่างนั้น หรือน้อมตัวเองออกไปเทียบกับ

สิ่งภายนอก ให้รู้เห็นเป็นสภาพเดียวกันว่า เราก็มีความแก่ ความเจ็บ ความตาย คนอื่นเป็นอย่างไร เราก็เป็นอย่างนั้น คนอื่นมีความทุกข์ เราก็มีความทุกข์ คนอื่นไม่เที่ยง เราก็ไม่เที่ยง ร่างกายคนอื่นเป็นอนัตตาไม่ใช่ตัวตน ร่างกายเราก็เป็นอนัตตาความสูญไปจากตัวตนเช่นกัน ไปเห็นซากศพคนตายเป็นไปในลักษณะใด ก็น้อมเข้ามาดูร่างกายตัวเอง ให้เห็นเป็นซากศพเหมือนกัน

เรื่องอดีต อนาคต ก็นำมาพิจารณาให้ลงปัจจุบัน การพิจารณาเรื่องอดีต ต้องอาศัยสัญญา การพิจารณาในเรื่องอนาคต ต้องอาศัยสมมติ สัญญา สมมติ นี้ เป็นที่รองรับของปัญญา สัญญา คือความจำ ความจำนี้ก็ต้องเลือกจำ ในสิ่งที่มีโทษมีภัย เพื่อให้จิตได้กลัวต่อโทษภัยนั้น ๆ เรื่องโทษภัยนี้ก็มีอยู่ประจำโลก ทุกคนที่เกิดมาแล้วต้องได้ประสบพบเห็น และได้รับไม่มากก็น้อย ฉะนั้นความจำจึงเลือกจำในสิ่งที่มีโทษภัย เพื่อไม่ให้จิตมีความกำเริบในสิ่งที่ชอบใจ ถ้าสิ่งไหนที่ทำให้เกิดราคะตัณหารักใคร่ กำหนัดยินดี มีรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ถ้าปัญญาไม่มีแล้ว ก็ไปหลงติดอยู่กับสิ่งเหล่านี้ ถ้าผู้มีปัญญาดี ก็หาจำเอาแต่สิ่งที่มีโทษภัย มาทำความรู้สึกไว้แก่ใจอยู่เสมอ เช่น รูป เสียง ของเรา และรูป เสียงของคนอื่น

ก็ให้พิจารณาด้วยปัญญาว่า เป็นโทษภัยด้วยกันทั้งนั้น รูปร่างกายของเรามีโทษอย่างไร ร่างกายทั้งหมดนี้ก็ย่อมมีโรคภัย การเจ็บไข้ได้ป่วย หรือการเจ็บ การตาย ก็เป็นภัยแก่ชีวิตทั้งนั้น ในชาติอดีตที่ผ่านมา ร่างกายนี้ก็มีโทษภัยเหมือนกับชาติปัจจุบัน

การพิจารณารูปขันธ์

ความไม่สวยงามในร่างกายนี้ ผู้มีปัญญาเท่านั้นจึงจะรู้ เห็นตามความเป็นจริง ธรรมชาติเดิมของร่างกายแล้ว ไม่มีสิ่งใดเป็นของสวยงาม มีแต่สิ่งสกปรกโสโครก ถึงจะอาบน้ำชำระรักษาอยู่ก็ตาม ความสกปรกในร่างกายนี้หาหมดไปไม่ ถ้าไม่อาบน้ำภายในสิบวัน ความสกปรกของร่างกาย ก็จะส่งกลิ่นออกภายนอก จะเป็นที่ขยะแขยงของสังคม เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก ก็ไม่มีสิ่งใดเป็นของสวยงาม และก็ไม่ได้ประกาศตัวว่าเป็นของสวยงามแต่อย่างใด **ความสวยงามนั้นมีอยู่ที่กิเลสสังขาร โมหะ อวิชชา มีความเข้าใจผิด รูปนั้นจึงมีความสวยงาม** รูปสวยงามเพราะความรัก รูปสวยงามเพราะความยินดี รูปสวยงามเพราะความใคร่ รูปสวยงามเพราะมีความกำหนัด ถ้าจิตไม่มีความรัก ความใคร่ ความ

กำหนัดแล้ว รูปนั้นจะไม่มีสิ่งใดเป็นของสวยงามเลย เพราะความสวยงามนั้น ไม่ขึ้นอยู่กับรูปร่างกลางตัวแต่อย่างใด ถึงจะมีเครื่องประดับประดาตกแต่งไว้ ก็เพียงเป็นเครื่องฉาบทาไว้ข้างนอก และฉาบทาไว้ตามผิวหนังที่ผิวเผินเท่านั้น เหมือนกันกับหีบศพที่ประดับด้วยแสงสีและลวดลายต่าง ๆ ไว้ภายนอก ส่วนภายในหีบศพนั้นย่อมเป็นซากศพที่มีความสกปรกเปื่อยเน่า และส่งกลิ่นอันเหม็นคลุ้งอยู่ตลอดเวลาฉันใด รูปร่างกายเรา และรูปร่างกายของคนอื่น ถึงจะมีเครื่องประดับที่สวยงาม และเอาน้ำหอมฉาบทาไว้ ก็เพียงกลบกลิ่นอันเหม็นคาวของร่างกายฉันนั้น และเพื่อให้สังคมมนุษย์เราอยู่ร่วมกันได้

การพิจารณาด้วยปัญญาก็เพื่อให้จิตได้รู้ความจริงของธาตุขันธ์ ให้รู้ความเกิดขึ้นของธาตุขันธ์ ให้รู้ความเป็นอยู่ของธาตุขันธ์ ให้รู้ความดับไปของธาตุขันธ์ การเกิดขึ้นของธาตุขันธ์นั้น ถึงเราจะไม่รู้ด้วยตาเนื้อก็ตาม เราก็ต้องพิจารณากันด้วยเหตุผล พิจารณาคาดหมายไปตามหลักความจริง เพราะการเกิดขึ้นของธาตุขันธ์ไม่ใช่จะเกิดขึ้นได้วันหนึ่งวันเดียว ไม่ใช่จะเกิดขึ้นเป็นตัวมีอวัยวะครบถ้วนพร้อมกันทั้งหมด ในครั้งแรก ก็อาศัยกลละของบิดามารดา ต่อมาก็เป็นน้ำมันใส น้ำมันใสก็

กลายเป็นน้ำเลือด เป็นก้อนเลือดขึ้นมาเป็นลำดับ แล้วแตกออกเป็นปัญจสาขา มีศีรษะ แขนสอง ขาสอง อวัยวะทุกส่วนก็ค่อยเจริญขึ้น มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ ปอด ผังผืด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย น้ำดี น้ำเสลด น้ำเหลือง น้ำเลือด สิ่งเหล่านี้ก็เกิดจากก้อนเลือดทั้งสิ้น มีตา หู จมูก ลิ้น กาย สิ่งเหล่านี้ก็มีความสมบูรณ์เมื่อถึง ๙ - ๑๐ เดือน แล้วก็ออกจากท้องแม่มาเป็นเด็กตัวแดง ๆ อาศัยน้ำนมและอาหารเหลวที่แม่ได้บำรุงทะนุถนอม เด็กก็ค่อยเจริญขึ้นเป็นเด็กโต แล้วกลายเป็นหนุ่มเป็นสาว เป็นคนเฒ่าคนแก่ คนเจ็บคนตายในที่สุด

เมื่อเกิดขึ้นมาแล้ว ความทุกข์กายความทุกข์ใจก็เป็นเงาตามตัว ความไม่เที่ยง ก็เปลี่ยนสภาพมาตั้งแต่เป็นก้อนเลือด เป็นเด็กก็แปรสภาพมาจากก้อนเลือด แล้วเป็นหนุ่มสาว แล้วก็แปรสภาพกลายเป็นคนเฒ่าคนแก่ และแปรสภาพเป็นคนเจ็บคนตายไปในที่สุด เมื่อตายแล้ว ธาตุขันธ์ทั้งหมดนั้นก็จะลงสู่อนัตตา คือความไม่เป็นสัตว์เป็นบุคคล ไม่เป็นเราและไม่เป็นเขาใด ๆ ทั้งสิ้น ความเข้าใจเดิมว่าตัวตนของเราก็จะเป็นโมฆะ ไม่มีมูลความจริงแต่อย่างใด ธาตุทั้งสี่ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ที่เข้าใจว่าตัวตน ก็จะแตก

สลายไปเป็นธาตุเดิม คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ไปตามมูลความจริงของอนัตตา คือความสูญเปล่าไม่มีสิ่งใดเป็นของของเราตามความเข้าใจ

การพิจารณาหลักความจริงด้วยเหตุผล

ธาตุขันธ์ของคนที่ตายไปก่อนแล้ว ธาตุขันธ์ของผู้กำลังจะตายอยู่ในปัจจุบัน ธาตุขันธ์ของผู้จะตายในอนาคต ก็จะเป็นอนัตตา คือความสูญเปล่าด้วยกันทั้งนั้น การพิจารณาด้วยปัญญา ก็พิจารณาตามหลักความจริง ปัญญาในขั้นนี้ ยังเป็นปัญญาอยู่ในความคาดหมาย แต่ก็ต้องคาดหมายให้ถูกหลักความจริง อาศัยหลักสมมติเดิมเป็นเหตุผล เพราะอวัยวะทุกส่วนของร่างกาย ก็เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยที่เป็นจริง การตั้งอยู่ก็ตั้งอยู่ได้ด้วยเหตุปัจจัยที่เป็นจริง ร่างกายนี้จะแตกสลายไป ก็แตกสลายไปตามเหตุปัจจัยที่เป็นจริง การพิจารณาตามหลักความจริงนี้ ก็เพื่อให้จิตรู้จริงตามปัญญา เพราะขณะนี้ ยังอยู่ในขั้นศึกษา พยายามฝึกหัดปัญญาและฝึกหัดจิต ให้เป็นไปในสัจธรรมที่เป็นจริง **จะคอยให้ปัญญาเกิดขึ้นเอง จะคอยให้จิตรู้เห็นในสัจธรรมเองนั้น เป็นสิ่งที่ขาดเหตุผล** ถึงสัจธรรมมีประจำอยู่ในโลกนี้มาแต่กาลไหน ๆ ก็ตาม

ถ้าขาดการศึกษาแล้วก็หารู้ตามความเป็นจริงไม่ เหมือนกันกับทรัพยากรอันมีค่าที่อยู่ในแผ่นดิน เช่น เพชร พลอย หรือแร่นานาชนิด ถ้าขาดการศึกษาแล้ว ก็ไม่รู้คุณค่าแต่อย่างใด เหมือนกับไก่ที่คุ้ยเขี่ยหากินตามประสา ถึงจะไปพบเพชรนิลจินดาก็ไม่มีประโยชน์อะไรเลยฉันใด สัจธรรมที่มีอยู่เต็มโลก ถ้าขาดจากการศึกษาแล้ว ก็ไม่มีสิ่งใดที่จะรู้เห็นด้วยจิตตามความเป็นจริงฉันนั้น จิตก็ย่อมมีความรู้เห็นผิดเพี้ยนจากความจริงไป ทั้ง ๆ ที่สัจธรรมก็มีความจริงอยู่อย่างนั้นมาแต่กาลไหน ๆ เมื่อจิตไม่มีปัญญาจึงหลงยึด เมื่อไม่สมปรารถนาที่ตั้งไว้ ก็เกิดความเดือดร้อนโศกเศร้าเสียใจ จึงว่าปรารถนาสิ่งใด ไม่ได้สมใจนึกก็เป็นทุกข์ ความปรารถนานั้น ย่อมปรารถนาเอาแต่สิ่งที่ถูกใจ และชอบใจด้วยกันทั้งนั้น การเกิดก็ต้องการแต่ตระกูลที่มีลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ถ้าสมความปรารถนาด้วยกันหมดทุกคนแล้ว สภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ในโลก ก็จะไม่เป็นอยู่ในสภาพนี้ ถ้าทุกคนมีฐานะความเป็นอยู่เท่าเทียมกัน ก็จะไม่มีใครว่าใครได้ เพราะมีลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เหมือนกันทั้งหมด หรือถ้าคนกำพร้า อนาถา ไม่มีทรัพย์สมบัติ ไม่มียศ มีแต่การกล่าวร้าย นินทา มีความทุกข์กาย ความทุกข์ใจตลอด

เวลา โลกมนุษย์นี้ก็ไม่มีใครต้องการความเกิด เพราะมนุษย์เราต้องการความสุข คำว่าเสื่อมจากลาภ เสื่อมจากยศ คำนินทาว่าร้าย และความทุกข์นานาชนิด สิ่งเหล่านี้ ไม่มีใครต้องการทั้งสิ้น

แต่ก็หนีไม่พ้น เพราะโลกนี้ มีสัจธรรมครอบไว้แล้วอย่างพร้อมมูล จะเลือกเอาแต่ความสุขอย่างเดียวไม่ได้ เราต้องการสิ่งใด ชอบในสิ่งใด ยินดีในสิ่งใด ต้องการอยากให้สิ่งนั้น ๆ มีความจีรังถาวรตลอดไป เมื่อสิ่งนั้น ๆ ไม่สมปรารถนาก็เกิดความทุกข์ใจ นี่เราพยายามอยากจะฝืนธรรมชาติที่เป็นสัจธรรมอยู่เสมอ แต่ก็ไม่มีใครในโลกนี้ จะสมความปรารถนาสักคนเดียว รายไหนก็รายนั้น ไม่มีใครมีความสมหวังดังความตั้งใจเลย เมื่อเกิดมาแล้วก็มาแก่มาเจ็บมาตายด้วยกันทั้งนั้น **นี่ก็ให้เรามาฝึกหัดปัญญาให้มีความฉลาด มาฝึกหัดจิตให้รู้ตามความเป็นจริง ปัญญาพิจารณาในสัจธรรมส่วนไหน ก็กำหนดจิตเพ่งดูในสัจธรรมนั้น ๆ ให้จิตรู้เห็นตามปัญญาโดยตลอด** เหมือนกับฉายไฟอยู่ในที่มืด เมื่อแสงสว่างของไฟหมุนไปทางไหน ตาก็รู้เห็นวัตถุที่แสงไฟส่องไปฉันใด จิต เมื่อมีแสงสว่างของปัญญาได้ส่องทางให้แล้ว จิต ก็รู้เห็นในสัจธรรมนั้น ๆ อย่างถูกต้องฉันนั้น เห็นทุกข์เป็น

ทุกข์ เห็นสิ่งที่ไม่เที่ยง ก็รู้เห็นว่าเป็นของไม่เที่ยง สภาพที่ไม่มีตัวตน ก็รู้เห็นเป็นสภาพที่ไม่มีตัวตน ถ้าจิตรู้เห็นจริงตามปัญญาอยู่อย่างนี้ ชื่อว่าจิตมีความรู้เห็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริง

ปัญญาพิจารณาสังขารในไตรลักษณ์

การพิจารณาด้วยปัญญาผิดกันกับการทำสมาธิอยู่บ้าง เพราะการทำสมาธิ ต้องตัดขาดในสิ่งที่เป็นอดีตที่ล่วงมา และตัดขาดในอนาคตที่ยังไม่มาถึง แม้จะอยู่ในปัจจุบันก็ไม่ให้คิดในเรื่องใด ๆ ทั้งสิ้น เพียงให้มีอารมณ์กรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่งบริกรรมอยู่เท่านั้น **การพิจารณาด้วยปัญญานี้ ต้องมีความรู้รอบในเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งภายนอกทั้งภายใน** เช่น ไปเห็นคนแก่ คนเจ็บคนตาย ก็กำหนดจิตพิจารณาด้วยปัญญาลงสู่ไตรลักษณ์ ถ้าเห็นคนแก่ ก็พิจารณาในเรื่องความแก่ในรูปสังขารว่าไม่มีใคร ๆ ในโลกนี้จะต้านทานไว้ได้ ถึงจะมีอาหารหวานคาวที่ดีเลิศ มีโอชารส เอร็ดอร่อย เอาเข้ามาหล่อเลี้ยงให้ร่างกายนี้มีความหนุ่มแน่นตามความต้องการของเราก็หาสำเร็จไม่ ความแก่นี้จะไม่อยู่ในอำนาจของใคร ๆ ทั้งสิ้น ถึงจะให้ที่อยู่ที่นอนดีเลิศสักเท่าไร ความ

แก่นี้ ก็จะไปตามสายทางของความแก่อยู่ตลอดไป ถึงจะมีอำนาจวาสนาที่สูงส่งก็ตาม ความแก่ของร่างกายก็จะแก่ไปตามหน้าที่ของมัน เมื่อรูปร่างกายแก่มากลงไปเท่าไร ทุกขัง อนิจจัง ก็เด่นขึ้นมาอย่างมองเห็นได้ชัดทีเดียว **มีตา แต่ก่อนมองดูในสิ่งใดจะใกล้หรือไกลก็มองเห็นได้ชัด** แต่บัดนี้ รูปร่างกายแก่ตัวลง จะมองดูในสิ่งใดก็ฝ้าฟางหรือมองดูอะไรไม่เห็นเสียเลย การเดินไปมาก็ไม่สะดวก หนักเบาแต่ละครั้งก็พึ่งตัวเองไม่ได้ นี่ก็เพราะความไม่เที่ยงของรูปร่างกาย จึงเป็นอยู่ด้วยความเป็นทุกข์ คนแก่นี้ ในครั้งก่อน ก็เคยเป็นเด็กเหมือนกันกับเด็กทุกวันนี้ แล้วก็เจริญขึ้นมาเป็นหนุ่มเป็นสาว อนิจจังความไม่เที่ยงของรูปสังขารพาให้เปลี่ยนไป จนมาถึงปัจฉิมวัย ร่างกายทุกส่วนก็เหี่ยวแห้งหย่อนยาน กำลังวังชาก็ลดน้อยถอยลง แทบจะพึ่งตัวเองไม่ได้เลย

มีหู แต่ก่อนเมื่อยังหนุ่มก็ฟังเสียงอะไรได้ชัดเจน แต่บัดนี้ร่างกายแก่แล้ว หูจะฟังอะไรก็ไม่ถนัด หรือฟังอะไรไม่ได้ยินเสียงเสียเลย นี้ก็เป็นอนิจจัง ทั้ง ๆ ที่ไม่อยากให้เป็นไป เมื่อฟังเสียงสิ่งใดไม่ได้ก็เป็นทุกข์ จมูก ลิ้น กาย แต่ก่อนเคยใช้งานได้อย่างคล่องแคล่ว แต่บัดนี้อนิจจังพาให้เป็นไป จึงทำให้เป็นทุกข์ เมื่อเราเห็นคนแก่

และพิจารณาในเรื่องความแก่ของผู้อื่นแล้ว **จึงให้น้อมเอาเรื่องของความแก่ของผู้นั้น เข้ามาหาตัวเรา และให้พิจารณาดูความแก่ของเรา** ให้กำหนดจิตตั้งใจพิจารณาดูตัวเองว่า เราก็จะต้องแก่เหมือนคนนั้น สังขารร่างกายเรา แต่ก่อนก็เป็นเด็ก แต่บัดนี้สังขารร่างกายไม่ใช่เด็กเสียแล้ว นี้เรากำลังแก่ แก่วันนี้บ้าง วันหน้าบ้าง ที่สุดเราก็จะแก่เหมือนกันกับคน ๆ นั้น เพราะสังขารร่างกายเราทุกส่วน ก็ตกอยู่ในไตรลักษณ์เหมือนกัน ถึงเราจะให้อาหารการบริโภคอย่างเหลือเฟือ และให้ที่อยู่หลับนอนเป็นอย่างดีก็ตาม ความแก่ก็จะไม่อยู่ในอำนาจเราเลย ถึงเราจะให้เครื่องประดับประดา ตกแต่งด้วยครีมนานาชนิดมาฉาบไว้ ให้ร่างกายเรานี้หนุ่มแน่นกลับเป็นหนุ่มเป็นสาวตามเดิม ร่างกายนี้ก็ไม่เป็นไปตามความต้องการของเราเลย นี้เราจะฝืนธรรมชาติเดิมของสังขารไปถึงไหน! ถ้าเป็นไปในลักษณะนี้ **สมควรแล้วหรือ ที่เราจะมาหลงว่าร่างกายนี้เป็นเรา เป็นตัวตนของเรา** แม้คนทั่วไปทั้งโลก ก็มีความเข้าใจว่า ร่างกายนี้เป็นตัวตนด้วยกันทั้งนั้น ให้พิจารณาว่า ถึงร่างกายนี้จะเป็นตัวตน ก็เพียงว่า เป็นตัวตนอาศัยชั่วคราวเท่านั้น ไม่กี่วันเราก็จะต้องทอดทิ้งร่างกายนี้ไป และเราก็จะไม่หอบหิ้วเอาร่างกาย

นี้ไปด้วยเลย นี่เราก็เคยเกิดเคยแก่อยู่ในโลกนี้มานาน เกิดในชาตินี้ก็มาแก่อีก และจะเกิดแก่ในชาติอนาคตต่อไป **ตราบใด เรายังมีกิเลสตัณหาอยู่ เราก็จะล่องลอยตามกระแสของวัฏฏะ ไม่มีทางที่จะสิ้นสุดลงได้เลย** นี่เป็นแนวชี้แนะการพิจารณาด้วยปัญญา เมื่อเราเห็นคนแก่ ก็พิจารณาความแก่ แล้วน้อมเข้ามาหาตัวเอง และพิจารณาความแก่ของตัวเอง **จงพิจารณาให้มากกว่านี้ และให้ใช้ความสามารถจากปัญญาของตัวเอง อย่าไปเอาปัญญาคนอื่นมาเป็นของตน**

เราไปเห็นคนเจ็บ ด้วยอาการอย่างไร เราก็พิจารณาดูความเจ็บของคน ๆ นั้น แล้วน้อมเข้ามาหาตัวเองว่า เราก็ต้องเจ็บอย่างคน ๆ นั้น แนวทางพิจารณา ก็ให้เป็นรูปเดียวกันกับการพิจารณาความแก่นั่นเอง แต่เพียงเปลี่ยนว่าความเจ็บเท่านั้น และให้กำหนดจิตพิจารณาด้วยความตั้งใจจริง ๆ **อย่าพิจารณาเร็ว ถ้าพิจารณาเร็ว การพิจารณาจะไม่ละเอียด และจิตก็จะรู้ตามปัญญาไม่ทัน ความตั้งใจมั่นในการพิจารณาด้วยปัญญาก็จะมีช่องว่าง ถ้ามีช่องว่างเมื่อไร กิเลส ตัณหา มานะทิฏฐิ อวิชชา ก็จะเข้าสวมรอยเมื่อนั้น** การพิจารณาด้วยปัญญาก็จะสิ้นสุดลง เพราะถูกกิเลส ตัณหา มานะ ทิฏฐิ อวิชชา เข้ามาเป็นเจ้ากี้

เจ้าการออกประกาศว่า สิ่งเหล่านี้ เรารู้หมดแล้ว เราได้เรียนผ่านมาหมดแล้ว จะเทศน์ให้ใครต่อใครฟังก็ได้ จะหยุดนั่งสมาธิหยุดเดินจงกรมเสีย นอนดีกว่า เรื่องอย่างนี้ผู้เขียนเคยถูกกิเลสต้มตุ๋นมาแล้ว จึงได้นำเอาความโง่ ๆ ของตัวเองนี้มาเปิดเผย เพื่อจะได้เกิดความละอาย จะได้มีความขยันหมั่นเพียรคอยระวังกิเลสประเภทนี้ เข้ามาแทรกซ้อนในการภาวนาอีกต่อไป

การพิจารณาความตาย

เราเห็นคนตายอยู่ที่ไหนก็พิจารณาได้ทันที หรือจดจำมาพิจารณาภายหลังก็ได้ การพิจารณาก็ต้องกำหนดจิตและตั้งใจพิจารณาอย่างจริงจัง และทำให้จิตได้เกิดความสลดสังเวชต่อความตาย **อย่าไปเอาธรรมดาเข้ามาตัดรอนให้ปัญญาหมดไป** โดยให้กิเลสตัดสินว่ารู้แล้วทั้ง ๆ ที่จิตยังไม่เกิดความกลัวและสลดใจ **การพิจารณาต้องพิจารณาให้ละเอียด ให้เข้าถึงจิต ให้จิตได้รู้เห็นตามปัญญาอย่างชัดเจน** การพิจารณาด้วยปัญญา ถ้าจิตไม่รู้เห็นตามปัญญาแล้ว **ก็เหมือนกันกับคนตาบอดฉายไฟจะไม่มีประโยชน์อะไรเลย** แต่บอดชอบอวดฉลาด การจดจำเอาเรื่องของคนอื่นมาเป็นของตัวนั้นเก่งมาก ว่าสิ่ง

นั้นเราก็รู้ สิ่งนั้นเราก็เข้าใจ ทั้ง ๆ ที่ได้ยินจากคนอื่นเท่านั้นฉันใด จิต เมื่อไม่รู้เห็นตามปัญญาแล้ว ก็ไม่มีทางที่จะรู้จริงเห็นจริงในสัจธรรมได้ฉันนั้น ถึงจะอ่านตำราจบตู้พระไตรปิฎก จิตก็ยังไม่ได้สัมผัสในสัจธรรมนั้นเลย ความรู้ที่เรียนรู้มาก็ยังเป็นภาคทฤษฎีไป ยังไม่เข้าใจในขอบข่ายแห่งความรู้จริงในสัจธรรมได้ เพียงเป็นหลักการวิชาการเท่านั้น เหมือนกันกับไปเรียนหลักการวิธีการในการทำอาหาร เมื่อจบหลักสูตรมาแล้วไม่เคยปรุงอาหารรับประทานเองสักที รสชาติของอาหารนั้นเป็นอย่างไรหารู้ไม่ฉันใด การพิจารณาด้วยปัญญา เมื่อจิตยังไม่รู้เห็นตามด้วยปัญญาก็เป็นสัญญาไปฉันนั้น **ถึงจะพิจารณาไปตามหลักความจริง ก็จริงเพียงสัญญาเท่านั้น** ถ้าเพียงเท่านี้ ก็จะละกิเลสตัณหาไม่ได้เลย **เพราะการละกิเลสตัณหาเป็นเรื่องของจิต** ปัญญาเพียงเป็นแสงสว่างให้จิตได้รู้เห็นโทษภัยเท่านั้น **ถ้าปัญญามีความสว่างจิตก็รู้เห็นในความเป็นจริง เห็นโทษภัยในการเกิด แก่ เจ็บตาย แล้วก็จิตนั้นแลจะหาทางให้พ้นไปจากการเกิดไปได้** ส่วนความแก่ ความเจ็บ ความตายเป็นผล และเป็นทั้งโทษภัยด้วย **ถ้าตัดรากแห่งความเกิดได้แล้ว ความแก่ความเจ็บ ความตาย ก็หมดปัญหาไป**

เหมือนกับคนที่นอนหลับอยู่ในท่ามกลางแห่งภัยทั้งหลาย มีช้าง มีเสือ มีงูพิษอยู่รอบตัว เมื่อลืมตาขึ้นเห็นสัตว์ร้ายด้วยตาเองแล้ว แม้จะฝืนนอนต่อไปอีก ก็นอนไม่ได้เลย มีแต่จะหาช่องทางวิ่งหนีจากภัยเหล่านั้นให้พ้นไปด้วยกำลังแห่งความกลัว ถึงที่นั้นได้เคยหลับเคยนอนมาแล้วนานสักเท่าไรก็ตาม เมื่อเห็นภัยเข้ามาคุกคาม ก็จะทอดอาลัยทันที นี้ฉันใด ขณะนี้จิตเรากำลังหลับ ก็ยังไม่เห็นภัยในการเกิด ไม่เห็นภัยในการแก่ ไม่เห็นภัยในการเจ็บ ไม่เห็นภัยในการตาย ถ้าจิตไม่เห็นภัย จิตก็มีความยินดีที่จะหลับอยู่อย่างนี้ตลอดไป เมื่อภัยมากระชั้นชิดไม่มีทางออกก็เป็นทุกข์ฉันนั้น ไม่อยากแก่ก็จำเป็นจะต้องแก่ ไม่อยากเจ็บก็จำเป็นจะต้องเจ็บ ไม่อยากตาย ก็จำเป็นจะต้องตาย ไม่อยากเกิดอีกก็จำเป็นจะต้องเกิดอีก เพราะเชื้อพาให้เกิดยังมี

นี้การพิจารณาความตาย ให้ถือว่าเป็นภัยที่สำคัญ เพราะทุกคนไม่ต้องการความตาย แต่ก็ยังยินดีในการเกิด ถ้าเกิดแล้วก็ไม่อยากตาย แต่มันเป็นไปตามความอยากของเราไหม? เราจะไปขัดขืนสัจธรรมด้วยวิธีนี้จะขัดขืนได้ไหม ? ขัดขืนไม่ได้ เพราะสายทางของสัจธรรมต้องเวียนรอบกันอยู่อย่างนี้ และเป็นอยู่อย่างนี้ไม่รู้ว่า

กัปไหนกัลป์ไหน ตราบใดที่ยังมีโลกอยู่ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็หมุนเวียนเป็นวัฏฏะอยู่อย่างนี้ตลอดไป การพิจารณาความตายนี้อยู่บ่อย ๆ ก็เพื่อให้จิตได้เกิดความกลัว ถ้าจิตมีความกลัวแล้ว หนทางที่จะทำไม่ให้ตายนั้นหาง่าย เหมือนกับบุคคลที่เห็นเสือแล้วกลัวเสือ หนทางที่จะหนีจากปากเสือ ก็คนที่กลัวเสือนั่นแหละจะหาเอง ที่ไหนจะพ้นจากปากเสือได้ คนนั้นจะวิ่งให้เต็มที่ คำว่าเดินโอ้เอ้อยู่ไม่มี หรือเหมือนกับขี้ไพ่ ไฮโล เห็นเจ้าหน้าที่ ทางออกอยู่ไหนไม่ต้องถามใคร ช่องไหนจะพ้นไปจากเจ้าหน้าที่ได้ เป็นอันวิ่งทันที นี่การปฏิบัติภาวนา การพิจารณานึกถึงความตาย และพิจารณาในความตายบ่อย ๆ ก็เพื่อปลุกจิตให้ตื่น ให้จิตมีความกลัวในโทษภัยทั้งหลาย ให้จิตได้เกิดความเบื่อหน่าย ในการเกิดการตายที่เป็นของซ้ำซาก ไม่มีสาระประโยชน์อะไรเลย

เห็นคนตายอยู่ที่ไหน ก็พิจารณาคนที่ตายไป แล้วน้อมเข้ามาหาตัวเอง ให้เทียบกันดูว่า ธาตุขันธ์ของคนที่ตายไปแล้ว กับธาตุขันธ์ของเราผู้ยังมีลมหายใจอยู่นี้ ให้รู้เห็นเป็นสภาพเดียวกัน พิจารณาว่า แต่ก่อนผู้ที่ตายไปนี้ เขาก็มีลมหายใจเหมือนกันกับเรา ความเป็นอยู่ การไปมาก็เหมือนกันกับเรา ธาตุขันธ์เขา กับธาตุขันธ์เรา ก็มีธาตุสี่

คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เหมือนกัน รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เมื่อเขายังไม่ตาย ก็เหมือนกันกับเรา เราก็เหมือนกันกับเขา นี้เขาก็ได้หมดลมหายใจไปแล้ว นี้เราก็จะหมดลมหายใจ และเหมือนกันกับคนที่ตายไปแล้ว คนที่ตายไปแล้วนี้ เมื่อครั้งที่เขายังมีชีวิตอยู่ เขาก็ยึดถือว่าร่างกายทั้งหมดนี้เป็นตนเป็นตัว และมีความกลัวต่อความตายและไม่อยากตายเลย ความไม่อยากตายนี้ก็เป็นวิภวตัณหา แต่ก่อนคนที่ตายไปนี้ ก็มีความเข้าใจว่า ทรัพย์สมบัติที่เขาหามาได้จะน้อยหรือมาก เขาก็ยึดถือว่าเป็นของของเขา แต่บัดนี้สิ่งที่เขายึดถือว่าเป็นของของเขานั้น เขาเอาไปด้วยหรือไม่ เอาไปด้วยไม่ได้เลย ทรัพย์สมบัติทั้งหลายที่หามาได้นั้น เป็นของประจำโลก เพียงอำนวยความสะดวกเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น เป็นปัจจัยที่อาศัยประจำวันและอาศัยไปจนหมดลมหายใจ เมื่อเขาตายไป ทรัพย์สมบัติทั้งหลายนั้นก็ยังอยู่ในโลก และคนที่ยังมีชีวิตอยู่ก็อาศัยทรัพย์สมบัตินั้นต่อไป

การพิจารณาความตายของคนอื่น ก็ต้องพิจารณาให้ละเอียด แล้วน้อมนำมาพิจารณารูปร่างกายตัวเราเอง จงพิจารณาให้ละเอียด อย่าเห็นแก่ความมักง่าย อย่าพิจารณาเร็ว ให้พิจารณาช้า ๆ ในขณะพิจารณาอยู่นั้น ก็ให้

กำหนดจิตรู้ตามปัญญาทุกครั้ง เพื่อให้จิตตั้งมั่นอยู่กับปัญญาตลอดไป การนึกถึงความตาย การพิจารณาในความตาย ต้องพิจารณาให้มาก วันหนึ่งคืนหนึ่งจะกี่ร้อยกี่พันครั้งไม่ต้องนับ ไม่ใช่จะพิจารณาเพียงความตายของคนเราด้วยกันเท่านั้น แม้จะไปเห็นสัตว์อื่นที่ตายอยู่ในที่ต่าง ๆ ข้างถนน ก็พิจารณาได้ และน้อมเข้ามาหาตัวเอง และพิจารณาความตายของตัวเอง ให้เป็นสภาพเดียวกันกับสัตว์นั้น ๆ ทุกประการ และ พิจารณาให้รวมลงสู่ไตรลักษณ์ทุกครั้งไป มิใช่จะพิจารณาเพียงความตายเท่านี้ เมื่อเราไปเห็นคนและสัตว์มีความทุกข์ด้วยประการใด เราก็น้อมเข้ามาหาตัวเองว่า เราก็มีความทุกข์กาย ความทุกข์ใจเหมือนกัน เมื่อเราเห็นคนและสัตว์ที่มีอวัยวะไม่สมประกอบ เราก็น้อมเข้ามาหาตัวเรา ว่าเราก็เคยได้เป็นมาแล้ว และเราก็จะเป็นอย่างนี้ในชาติต่อไป เราไปเห็นยาจกอนาถาหาขอทาน เราก็น้อมเข้ามาหาตัวเอง ว่าเราก็เคยเป็นยาจก อนาถาหาขอทาน อย่างนี้มาแล้ว และเราก็จะเป็นอย่างนี้ต่อไปในชาติอนาคตอย่างแน่นอน ถ้าทำกรรมชั่ว การพิจารณาด้วยปัญญาในวิธีนี้ ก็เพื่อลดทิฏฐิมานะของตัวเอง และเพื่อให้จิตได้รู้ผลกรรมของผู้ที่กำลังได้รับผลในปัจจุบัน

การพิจารณาด้วยปัญญานี้เราจะยืน เดิน นั่ง นอน

ก็พิจารณาได้ทั้งนั้น จะพิจารณาก่อนการทำสมาธิ หรือทำสมาธิก่อนแล้ว จึงพิจารณาด้วยปัญญาทีหลังก็ได้ การสร้างปัญญา เราอย่าพึ่งคนอื่นมากเกินไป ให้เราใช้ความพยายามสร้างปัญญาให้แก่จิตตัวเอง **ถ้าจะอาศัยปัญญาของคนอื่นไปเสียทุกอย่าง ปัญญาที่เราพิจารณาอยู่นั้น ก็จะเป็นสัญญาโดยเราไม่รู้ตัว** การสร้างปัญญาให้แก่ตัวเองต้องใช้ความสามารถฝึกหัดคิดค้นคว้าในสัจธรรมให้มาก ในเรื่องเดียว จะคิดพิจารณากี่ครั้งกี่หนไม่ต้องนับ เหมือนกับโค่นต้นไม้ จะใช้มีดใช้ขวานฟาดฟันด้วยกำลังของตัวเองโดยไม่ต้องนับ ว่าฟันไปแล้วกี่ครั้ง รากเล็กรากใหญ่ที่มาขัดขวางก็ฟันเสียทั้งหมด เมื่อฟันขาดแล้ว ต้นไม้ก็จะล้มไปเอง การพิจารณาด้วยปัญญาก็ให้เป็นในลักษณะนั้น สิ่งใดที่สัมผัสด้วยตา ด้วยหู ที่เป็นสื่อสารแห่งความชอบใจ และเป็นสื่อสารแห่งความไม่ชอบใจ ความทุกข์ที่มีอยู่ในกาย ความทุกข์ที่มีอยู่ในจิต ก็นำมาพิจารณาให้รู้เห็นเหตุและปัจจัย ว่าความทุกข์นั้นมีอยู่ที่ไหน ก็ใช้ปัญญาพิจารณาดูให้รู้ เพื่อให้จิตได้เบื่อในความทุกข์นั้น ๆ การพิจารณาก็พิจารณาตามความเป็นจริง จะคิดคาดหมายก็ต้องคาดหมายให้ถูกหลักความจริง เพราะการเกิดขึ้นก็เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยที่เป็นจริง ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ตามเหตุ

ปัจจัยที่เป็นจริง จะแตกสลายไป ก็แตกสลายตามเหตุปัจจัยที่เป็นจริง ความจริงมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปด้วยเหตุปัจจัยทั้งนั้น การพิจารณา ก็พิจารณาให้รู้ทั้งเหตุและผล เหตุที่เป็นทุกข์ ผลก็ต้องเป็นทุกข์ เหตุที่เป็นของไม่เที่ยง ผลก็เป็นของไม่เที่ยง เหตุที่ไม่ใช่ตัวตน ผลก็ต้องเป็นของที่สูญเปล่า ให้จิตรู้จริงว่าเหตุอย่างไรผลก็ต้องเป็นอย่างนั้น

ปัญญาเบื้องต้นอาศัยสัญญา สมมติ

การพิจารณาด้วยปัญญานี้ก็ต้องอาศัยสัญญา อาศัยสมมติ เป็นเส้นทางไปก่อน เพื่อให้เป็นที่รองรับปัญญา เหมือนกับปากกาที่อยู่ในมือ ถ้าหากไม่มีที่รองรับให้ปากกาได้เขียน ปากกานั้นก็จะไม่มีที่เขียน จะเขียนบนอากาศวาดภาพเป็นตัวหนังสือ ก็ไม่มีประโยชน์อะไรเลย ฉะนั้นสัญญา สมมติ จึงเป็นกระดาษที่รองรับปัญญาอย่างสำคัญความจดจำในสิ่งต่าง ๆ ภายนอกจึงน้อมเข้ามาหาตัวเองได้ถูกต้อง เช่นเห็นคนแก่ก็จดจำน้อมเข้ามาหาตัวเองเห็นคนเจ็บก็จดจำน้อมเข้ามาหาตัวเอง เห็นคนตายก็จดจำน้อมเข้ามาหาตัวเอง เห็นความสกปรกโสโครกในซากศพของคนและสัตว์ ก็จดจำน้อมเข้ามาหาตัวเอง **ถ้า**

ไม่มีสัญญา สมมติแล้ว ปัญญาจะพิจารณาอะไรไม่ได้เลย เพราะสัญญาสมมติ เป็นกระจกเงาให้ปัญญา เป็นอย่างดี ผู้ที่ทิ้งสัญญา ทิ้งสมมติ คือติดอยู่ในสมาธิขั้นละเอียดจึงไม่เกิดปัญญา และพิจารณาอะไรไม่เป็นเลย เพียงอยู่เฉย ๆ อยู่นิ่ง ๆ อาศัยความว่างของจิตเป็นที่อยู่ **ความว่างของจิตที่นิ่งเฉยนี้ ไม่ใช่การละกิเลสตัณหาอวิชชาแต่ประการใด เพียงอาศัย สติ ฌาน สมาบัติ กลบกิเลสตัณหาอวิชชาไว้เท่านั้น**

ในสมัยครั้งพุทธกาล มีภิกษุไปปฏิบัติธรรมในป่าช้าก็อาศัยสัญญาเป็นเครื่องจดจำซากศพที่มีลักษณะต่าง ๆ มีทั้งตายใหม่และตายเก่า มีทั้งขึ้นอืดพุพองน้ำเหลืองไหล มีทั้งเนื้อหนังกำลังเปื่อยเน่า มีทั้งสัตว์ป่านานาชนิดกัดกินเป็นอาหาร มีทั้งกระดูกติดเอ็นและกระดูกที่เก่าแล้ว ภิกษุนั้นท่านก็อาศัยสัญญาจดจำใส่ใจไว้ เมื่อออกจากที่นั้นไปแล้ว ก็โอปนยิโก น้อมสิ่งเหล่านั้นมาที่ตัว เห็นในซากศพเป็นในลักษณะใด ก็จดจำแล้วจึงสมมติตัวเองให้เป็นไปในลักษณะนั้น เห็นศพที่ตายใหม่ ก็สมมติในร่างกายตัวเองให้เป็นในลักษณะคนตายใหม่ และพิจารณาในร่างกายตัวเองให้เป็นไปตามสัญญาที่จดจำมา และสมมติให้ร่างกายตัวเองให้เป็นไปตามซากศพในลักษณะนั้น ๆ

และพิจารณาให้ลงสู่ไตรลักษณ์ และกำหนดจิตให้รู้เห็นเป็นสัจธรรมมีอนัตตาคือความสูญเปล่าไปจากตัวตนอย่างแท้จริง ไม่นานท่านก็ได้บรรลุอรหัต เมื่อเป็นพระอรหันต์แล้วเรื่องสัญญา สมมติ ก็หมดภาระกันทันที ฉะนั้นสัญญาสมมติ จึงเป็นสะพานให้ปัญญาได้เป็นอย่างดี

สร้างปัญญาให้แก่จิต

ปัญญาจึงเป็นหน้าที่ของเราจะสร้างขึ้นให้แก่จิตเอง เมื่อจิตมีปัญญาและปัญญามีในจิต ความสว่างของปัญญามีอยู่ที่จิตเต็มที่แล้ว ก็จะกำจัดความมืดบอดของจิตได้อย่างรวดเร็ว ความสว่างของปัญญานั้นเป็นแสงสะท้อนเข้ามาสู่จิต เพื่อให้จิตได้รู้เห็นตามความเป็นจริง ความเป็นจริงในสัจธรรมเป็นอย่างไร จิตก็จะรู้เห็นได้อย่างทั่วถึง จะรู้เห็นทุกข์เป็นทุกข์ และรู้เห็นเหตุให้เกิดทุกข์คือตัณหาได้อย่างชัดเจน และรู้เห็นในสรรพสังขารทั้งหลาย ว่าไม่เที่ยงตามความเป็นจริง และรู้เห็นว่าร่างกายนี้ไม่มีตัวตน รู้เห็นเป็นสภาพธาตุสี่มีดิน น้ำ ลม ไฟ ที่รวมกันอยู่เป็นรูปเท่านั้น เมื่อจิตถอดร่างไปแล้ว ธาตุทั้งสี่ก็ตั้งอยู่เป็นรูปไม่ได้ มีแต่จะแตกสลายจากกันไปตามธาตุเดิมเท่านั้น

เมื่อจิตรู้เห็นชัดอยู่อย่างนี้ ความยึดถือเดิมของจิต ที่เคยยึดถือว่าร่างกายนี้เป็นตนเป็นเรา ก็จะถอนออกมาทันที เมื่อจิตถอนออกจากการยึดถือว่า ร่างกายนี้ไม่ใช่เราจริงแล้ว ก็ชื่อว่า ความเห็นของจิต เป็นความรู้เห็นที่ถูกต้อง จิตจึงเป็น สัมมาทิฎฐิ เป็นความรู้เห็นที่ชอบธรรม เมื่อจิตมารู้เห็นและถอนออกจากการยึดถือในตนได้แล้ว จิตก็จะถอนออกจากการยึดถือสิ่งภายนอกทั้งหมด จะไม่มีสิ่งใดในโลกนี้เป็นของของเรา ทุกอย่างก็เป็นเพียงธาตุที่อาศัยเท่านั้น เมื่อธาตุทั้งหลายแตกสลายไป ก็ไม่มีความเดือดร้อน และไม่มีความทุกข์ภายในจิตแม้แต่น้อย **นี้ก็เพราะจิตมีปัญญาที่รู้รอบแล้ว ไม่มีสิ่งใดในโลกนี้จะปิดบังอำพราง จึงเป็น ญาณทสฺสนํ เป็นความรู้ที่สว่างอย่างทั่วถึง** ญาณทัสนะนี้เป็นความรู้เห็นที่เป็นจริงในสัจธรรม เป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในส่วนลึกของจิต ถึงจะอยู่อย่างไร อยู่ที่ไหน ในอิริยาบถใด ญาณรู้ภายในจิตก็จะรู้รอบจิตอยู่ตลอดเวลา หรือจะกำหนดจิตทำสมาธิ ให้จิตได้รวมลงเป็นเอกจิต เอกธรรม ก็รวมลงได้ง่าย

ปัญญาอบรมสมาธิ

อย่าเข้าใจผิดในความรู้เห็นในสมาธิ การทำสมาธิก็

ต้องมีปัญญาเป็นพี่เลี้ยง เพื่อแก้ไขในความเห็นผิด ถ้าไม่มีปัญญาแล้วจะมีความผิดได้ง่าย การทำสมาธิเมื่อจิตลงสู่ความสงบแล้วย่อมมีมารเข้ามาแทรกซ้อนได้ง่าย และทำให้จิตเกิดความเห็นผิด ในกลลวงของกิเลสตัณหาส่วนมาก มารจะแฝงเข้ามาในรูปนิมิตที่เกิดจากสมาธิและทำให้จิตมีความเข้าใจผิดคิดว่าเป็นของจริง เพราะกิเลสอยู่ที่จิต จึงหลอกจิตได้ง่าย เช่นจิตมีความสงบแล้ว ก็จะเกิดแสงสว่างเป็นในลักษณะต่าง ๆ จะเข้าใจเองว่า แสงสว่างนี้เป็นปัญญาบ้าง เป็นวิปัสสนาญาณบ้าง เป็นนิโรธสมาบัติบ้าง บางครั้งมีทั้งแสงสว่าง มีทั้งรูปนิมิต เป็นไปในลักษณะต่าง ๆ เช่นเห็นเป็นเด็กที่เกิดใหม่บ้าง เห็นเป็นคนแก่ เห็นเป็นคนเจ็บ และเห็นเป็นคนตายนอนอยู่ข้างหน้าบ้าง หรือเห็นท้องฟ้าที่สว่าง หรือเห็นก้อนเมฆ เห็นเดือนดาว เห็นแม่น้ำ เห็นฟองน้ำ หรือเห็นเป็นนานาชนิด หรือเห็นพระพุทธรูป เห็นดวงแก้ว **การเห็นอย่างนี้ จะตีความหมายไปว่าเป็นวิปัสสนาญาณไม่ได้** จะตีความหมายว่ามีความรู้รอบในสรรพสังขารก็ไม่ถูก จะเข้าใจว่าตนรู้แจ้งเห็นจริงในสัจธรรมก็ไม่ได้ นี่เป็นเพียงนิมิตที่เกิดขึ้นจากสมาธิเท่านั้น **ถ้าผู้มีปัญญาเป็นพื้นฐาน**

มาแล้ว นิมิตนี้ก็จะเป็นประโยชน์ ในการพิจารณาด้วยปัญญาได้เป็นอย่างดี หรือถ้าผู้มีปัญญาเฉียบแหลมฝังอยู่ที่จิตแล้ว นิมิตต่าง ๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น เพราะนิมิตต่าง ๆ นั้น ยังตกอยู่ในสังขาร เป็นของไม่เที่ยงด้วยกันทั้งหมด จิตที่มีปัญญาเป็นพื้นฐานมาแล้ว จะให้กิเลสสังขาร มาหลอกลวงจิตก็หลอกได้ยาก เพราะ ปัญญา เป็นสิ่งที่รู้รอบรอบรู้ในสรรพสังขารตามความเป็นจริงอยู่แล้ว นิมิตนี้เหมือนกันกับนักต้มตุ๋นหลอกลวงอันดับโลก แต่ก็จะต้มตุ๋นหลอกลวงได้เฉพาะบุคคลที่หัวอ่อนเท่านั้น จะไปหลอกลวงต้มตุ๋นบุคคลที่มีความฉลาดนั้นจะไม่สำเร็จเลย เขาจะต้มตุ๋นหลอกลวงกับใคร เขาต้องเข้าใจในความต้องการของคนคนนั้น ถ้าผู้ต้องการเงินเขาก็เอาเรื่องของเงินนั้นแหละมาเป็นเครื่องหลอกลวง เอาเงินมาออกกลอุบายให้คนนั้นตายใจจึงหลอกลวงเอาเงินคนได้ ถ้าผู้ต้องการความสวยงาม เขาก็เอาเครื่องสำอางนั้นแหละมาเป็นสิ่งหลอกลวงเพื่อให้ตายใจฉันใด **กิเลสสังขารหลอกลวงจิต กิเลสสังขารก็เอาสิ่งที่จิตมีความต้องการนั้นแหละมาหลอกลวงจิต จิตมีความต้องการในสิ่งใด กิเลสสังขารก็เอาสิ่งนั้น ๆ มาหลอกจิตฉันนั้น เพราะกิเลสสังขารอยู่ที่จิตจึงหลอกจิตได้ง่าย** ถ้าจิตหยาบ

กิเลสสังขารก็หาเอาสิ่งที่หยาบ ๆ มาหลอกให้จิตหลง ถ้าภาวนาจิตมีความสงบละเอียด กิเลสสังขารก็หาเอาสิ่งที่ละเอียดมาหลอกลวง ฉะนั้นจิตจึงถูกกิเลสสังขารหลอกลวงต้มตุ๋นมาตลอด ไม่ว่าอยู่ในเพศใด ฐานะสูงต่ำอย่างไร คนรวย คนจน ตลอดกำพร้าอนาถา หาขอทาน คนบอดหนวก ธาตุขันธ์พิกลพิการก็ถูกกิเลสสังขารหลอกลวงทั้งนั้น การท่องเที่ยวของจิต ที่หมุนไปเวียนมาอยู่ในวัฏสงสารนี้ ก็เพราะจิตถูกกิเลสสังขารหลอกลวง และก็ถูกกิเลสสังขารหลอกลวงมานับตั้งแต่ครั้งนั้นจนถึงปัจจุบัน ไม่ทราบว่ากี่ชาติกี่ภพ จนนับกัปนับกัลป์ไม่ถ้วนประมวลไม่จบ และก็จะถูกกิเลสหลอกลวงจิตต่อไปในอนาคต ไม่ทราบว่าจะถูกหลอกไปถึงไหน ส่วนจิตเองก็ไม่รู้เลยว่าถูกหลอก เพราะกิเลสสังขารมีนโยบายการหลอกจิตอย่างแยบยล จะว่าความฉลาดเฉียบแหลมในกลอุบายในการหลอกลวงก็เป็นหนึ่งในโลก สามารถทำให้สัตว์โลกทั้งหลาย ได้จมอยู่ในวัฏสงสารนี้จนไม่รู้สึกตัว และยอมเป็นสมาชิกของกิเลสตัณหา **ตัณหา ทาโส** จึงได้ตกเป็นทาสของกิเลสตัณหาตลอดมาจนถึงปัจจุบัน และยอมเป็นทาสของกิเลสตัณหาตลอดไป

การดำเนินอริยมรรคด้วยปัญญา

เมื่อนักปฏิบัติรู้ตัวว่าจิตได้ตกเป็นทาสของตัณหาแล้วอย่างนี้ ต้องสร้างปัญญาให้แก่จิต เพื่อให้จิตได้มีความรู้ความฉลาดเฉียบแหลมให้เหนือกิเลสตัณหา จึงจะชำระกิเลสตัณหาให้หมดสิ้นไปได้ การสร้างปัญญาก็คือสร้างทางให้จิตได้เดินตามมรรคนั้นเอง การสร้างมรรคก็คือสร้างปัญญาให้จิต เพื่อให้จิตได้มีความฉลาดรอบรู้ในสรรพสังขารทั้งหลาย ฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงได้วางหลักการปฏิบัติเพื่อให้พุทธบริษัทได้ปฏิบัติตรงต่อมรรคผลนิพพาน พระองค์จึงได้วางทางสายตรงไว้คือมรรคแปด มีสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ มรรคทั้งแปดประการนี้ก็เพื่อให้นักปฏิบัติได้ถือเอาเป็นแบบอย่างเป็นต้นฉบับที่คงเส้นคงวา และเป็นเส้นทางของคนคนเดียวเดินก็เดินคนเดียว **ก่อนที่เราจะเดินตามมรรค เราก็สร้างทางของมรรคให้เกิดขึ้นที่ตัวเราเอง และเราก็เดินเอง** มรรคทั้งแปดนั้นมี สัมมาทิฏฐิเป็นสำคัญ เพราะการปฏิบัติ ถ้าจิตมีความเห็นชอบเห็นตรงแล้ว มรรคข้ออื่นก็มารวมอยู่ที่ความเห็นชอบทั้งหมด ความเห็นชอบนั้นเป็นตัว ปัญญา การ

ปฏิบัติก็ต้องมีปัญญา พิจารณาให้รอบคอบ รอบรู้ในองค์มรรค ส่วนมรรคแปดที่มีอยู่เดิมนั้นเป็นของกลาง เราจะไปยึดเอามาเป็นของตัวเองไม่ได้ แต่ก็ไม่ทิ้ง เพราะมรรคแปดเป็นต้นฉบับที่สำคัญ เหมือนกันกับเราเห็นบ้านที่สวยงาม เมื่อเราต้องการบ้านหลังอย่างนั้น เราก็ออกแปลนให้เหมือนกันกับบ้านหลังนั้น แล้วสร้างบ้านขึ้นด้วยตนเอง และให้เหมือนกันกับบ้านหลังนั้นทุกอย่าง บ้านที่เราสร้างขึ้นนั้น จึงจะเป็นบ้านของเราเองอย่างสมบูรณ์ฉันใด การสร้างมรรคแปดให้เกิดให้มีขึ้นแก่ตัวเองก็ฉันนั้น

มรรคแปดที่เป็นหลักเดิมนั้น เป็นเส้นทางของท่านผู้ที่เดินผ่านพ้นไปแล้ว ท่านจึงได้วางแนวทางเพื่อเป็นแบบอย่างไว้ให้เรา เพื่อให้เราได้สร้างทางได้เหมือนกันกับท่าน เราก็จะได้เดินตามเส้นทางของเรา และเราก็จะถึงจุดหมายปลายทาง เช่นกัน การสร้างทางให้จิตนั้น ก็ต้องมีปัญญาเป็นเครื่องบุกเบิก กรุยแนวทางให้จิตได้เดินตามสัจธรรม ถ้าจะปล่อยให้จิตเดินไปตามลำพัง ก็จะเหมือนกับดังที่เคยเป็นมา ฉะนั้นปัญญาจึงเป็นเครื่องสอดส่อง ชี้แนะให้จิตได้รู้เห็นเส้นทางที่เดิน การเดินทางตามสายเก่านั้นเราก็เคยเดินมาแล้วมีแต่โทษแต่ภัยนานาชนิด แม้ชีวิตเราก็เคย

ได้ทิ้งในเส้นทางนี้หลายชาติหลายภพก็ยังไปไม่ถึงไหน ยังเวียนเกิดเวียนตายอยู่ในที่เดิม ฉะนั้นจึงสร้างทางให้จิตเดินเสียใหม่ อาศัย ปัญญา ความเห็นชอบและเห็นจริงในสัจธรรม การพิจารณาในสัจธรรมนี้ เป็นทางใหม่ของจิตที่ยังไม่เคยเดินมาก่อนและเป็นแนวทางที่ฝืนในความรู้สึกของจิต ชนิดหน้ามือเป็นหลังมือไปเลย เพราะแต่ก่อนจิตเคยลอยตามกระแส แต่**บัดนี้ปัญญาจะพาให้จิตตัดกระแส ถึงจิตไม่เคยตัดกระแสก็ต้องฝึก เพราะการตัดกระแสยังมีทางที่จะให้ถึงฝั่งได้** ถ้าจะปล่อยให้จิตลอยตามกระแสแล้ว จะไม่มีทางที่จะเข้าถึงฝั่งได้เลย

ปัญญาเท่านั้น จึงจะนำทางให้จิตหมุนตัวกลับได้ ถึงจะมีราคะตัณหามาผลักดันให้จิตเป็นไป ก็ต้องใช้ปัญญาเป็นเครื่องผลักดัน ราคะ ตัณหา ให้หมดไปจากจิตได้ เพราะจิตขาดพี่เลี้ยงที่ชอบธรรม ขาดผู้นำที่ดี จึงมีความมืดบอด ไม่รู้จักเส้นทางที่จะให้พ้นไปจากโทษภัยทั้งหลาย ฉะนั้นจึงมีปัญญาสร้างทางให้จิตเสีย นับแต่บัดนี้เป็นต้นไป พยายามใฝ่ใจในการคิดอ่านตริตรองใคร่ครวญอยู่เสมอ **ในช่วงแรก จะให้จิตเกิดความรู้เห็นตามปัญญานั้นยังไม่ได้ ต้องอาศัยปัญญาฝึกฝนอบรมจิตอยู่บ่อย ๆ จนจิตมีความ**

เชื่องชินต่อปัญญา จิตจึงจะมีความรู้เห็นตามปัญญาไปได้ ฉะนั้นการเดินมรรคในช่วงแรกจะให้ราบรื่นไปเลยทีเดียวไม่ได้ เพราะเป็นเส้นทางที่ไม่เคยเดิน เหมือนกันกับเด็กที่กำลังฝึกหัดเดินย่อมมีการล้มลุกคลุกคลานเป็นธรรมดา เมื่อเด็กนั้นพยายามฝึกเดินบ่อย ๆ ก็เดินได้เหมือนผู้ใหญ่ทั่วไปฉันใด ความเป็นไปของจิตดั้งเดิม ย่อมมีความคล่องตัวอยู่ในกามคุณมาแล้ว แต่บัดนี้ จะทำให้จิตเกิดความเบื่อหน่ายในกามคุณ ก็ต้องใช้ปัญญาฝึกหัดจิตเต็มที่ ใช้ปัญญาหยิบยกในสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องผูกพันมาวิจารณ์ เปิดเผยความจริง ให้จิตได้รู้เห็นโทษภัยในสิ่งนั้น ๆ อยู่ตลอดเวลา ฉันนั้น แต่ก่อนมา จิตเคยมีความยินดีรักใคร่ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ในกามคุณทั้งห้านี้ มีรูปเป็นสำคัญ ส่วนเสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ก็มารวมอยู่ที่รูปอย่างเดียว ถ้ารูปไม่มีแล้วสิ่งเหล่านี้ก็ไม่มีที่ตั้ง เพราะเสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ก็เกิดมาจากรูปนั้นเอง

ฉะนั้นรูปจึงเป็นศูนย์รวมที่สำคัญ จิตจะมีความรักใคร่ยินดีมีความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตนเป็นตัว ก็มาเข้าใจอยู่กับรูปอันนี้ สัตว์หลงสัตว์ คนหลงคน ก็มาหลงอยู่ในรูปอันนี้ จิตที่มีความข้องอยู่ในโลกอันนี้ ก็เพราะรูปกายนี้

เป็นเหตุ จิตที่หมุนเวียนในวัฏสงสารมานาน ก็เพราะมีความห่วงอาลัยคิดถึงอยู่ในรูปร่างกายนี้เอง ฉะนั้นการใช้ปัญญาพิจารณาในร่างกาย ก็เพื่อเปิดเผยตีแผ่ความจริง ของร่างกายออกมาให้จิตได้รู้ตามความเป็นจริง ในร่างกายนี้มีอะไรบ้าง ที่ทำให้จิตมีความยินดีผูกพัน และยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตนเป็นตัว ว่าเป็นเราและตนตัวของเรา จึงมีปัญญาแยกแยะออกเป็นชิ้นเป็นส่วน เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก แต่ละส่วนก็มีชื่อตามสมมติของเขาอยู่แล้ว จึงไม่มีสิ่งใดในร่างกายจะเป็นตัวตนของเราที่แท้จริง ทั้งนี้ก็เพียงจิตสังขารสร้างขึ้น และอยู่อาศัยชั่วคราวเท่านั้น จิตสังขารที่สร้างขึ้นมานั้นก็สร้างอยู่ในไตรลักษณ์ แม้มีรูปร่างกลางตัวเกิดขึ้นมาแล้ว ก็ตกอยู่ในไตรลักษณ์ตามสถานที่เกิดอยู่นั้นเอง ความสำคัญมั่นหมายของจิตเดิมย่อมมีความเข้าใจว่าร่างกายนี้เป็นตัวเป็นตน เมื่อใช้ปัญญาพิจารณาตามความเป็นจริงของร่างกายแล้ว จิตก็จะค่อย ๆ มีความรู้เห็นที่เป็นจริงตามปัญญาไปด้วย เหมือนกับครูสอนเด็กนักเรียน ในขั้นต้น ครูก็ต้องมีความขยันหมั่นสอนเอาใจใส่ในเด็ก เพื่อให้เด็กได้มีความรู้ความฉลาดอ่านออกเขียนได้ เมื่อเด็กมีความเข้าใจรู้ตามครูในวิชานั้นแล้ว

ครูก็ให้นักเรียนเขียนเองอ่านเองได้ฉันใด การใช้ปัญญาสอนจิต ก็ต้องใช้สติปัญญาควบคุมจิตอยู่เสมอ เพื่อให้จิตได้ศึกษาในข้อมูลต่าง ๆ ในสัจธรรม เมื่อจิตไปเกี่ยวข้องผูกพันในสิ่งใด จะเป็นภายนอกหรือภายใน ใกล้ไกลหยาบ ละเอียด ก็ใช้ปัญญาหยิบยกเอาในเรื่องนั้น ๆ ขึ้นมาพิจารณา และเปิดเผยในความจริงนั้น ๆ ให้จิตได้รู้เห็นตามความเป็นจริง จิตสังขารคิดปรุงแต่งในเรื่องใด ก็ใช้ปัญญาเข้าทำลายลบล้างในเรื่องนั้น ๆ ให้หมดไปสิ้นไปจากความเข้าใจเดิมของจิต เพื่อให้จิตได้มีความรู้เห็นที่ชอบธรรมฉันนั้น จึงเป็นสัมมาทิฏฐิที่ถูกต้อง จึงชื่อว่า เป็นผู้สร้างมรรค ให้เกิดให้มีขึ้นแก่ตัวเอง

การพิจารณาด้วยปัญญานี้เป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นการบุกเบิกแนวความรู้เห็นของจิตในขั้นพื้นฐาน เมื่อจิตรู้เห็นตามปัญญาที่เป็นจริงแล้ว ปัญญานี้ จึงเรียกตามสมมติใหม่ว่า ปัญญาญาณ คือจิตรู้เห็นตามปัญญาที่เป็นจริงเมื่อมีความรู้เห็นในสภาวธรรม ในสัจธรรมโดยละเอียดแล้ว คำว่า ปัญญาญาณ ก็จะเรียกใหม่ว่า วิปัสสนาญาณนั่นเอง ฉะนั้นนักปฏิบัติจึงวางพื้นฐาน ปัญญา ธรรมดานี้ ให้ตรงตาม สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป คือความเห็นที่

ชอบธรรม แม้จะคิดพิจารณาในสัจธรรม ก็คิดดำริให้รู้เห็นโทษภัย ในการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ให้ลงสู่ไตรลักษณ์ และดำริพิจารณาให้เห็นโทษภัยในกามคุณทั้งหลาย เพื่อให้จิตได้ถอนตัว ไม่มั่วสุมในกามคุณอีกต่อไป จึงสมในบาลีว่า **นิพฺพานคมนํ มคฺคํ ขิปฺปเมว วิโสธเย** พึงรีบลัดตัดทางไปพระนิพพาน ให้มีกรุยเป็นเครื่องหมาย เมื่อถึงกรุยนี้แล้วก็จะมองเห็นกรุยข้างหน้าต่อไป **ปญฺญายตฺถํ วิปสฺสติ** ปัญญาเท่านั้น ที่จะมองเห็นเนื้อแท้แห่งธรรม **ปญฺญาย ปริสุชฺฌติ** ผู้มีปัญญาเท่านั้น จึงจะมีความบริสุทธิ์ได้ ฉะนั้น ปัญญาจึงเป็นสิ่งสำคัญ จึงเป็นหน้าที่ที่เราจะสร้างขึ้นเอง ไม่ใช่จะไปนั่งคอยนอนคอย ให้ปัญญาเกิดขึ้นเองดังความเข้าใจ ดังได้ยินอยู่บ่อย ๆ ว่า *"เมื่อจิตมีความสงบเต็มที่แล้วจะมีวิปัสสนาญาณเกิดขึ้น"* **คำพูดอย่างนี้ก็ให้ผู้ที่พูดรับผิดชอบไปเอง** ฉะนั้นปัญญา จึงมีขั้นหยาบ ขั้นกลาง ขั้นละเอียด จะว่า สัมมาทิฏฐิ ก็มีความรู้เห็นในขั้นหยาบ มีความรู้เห็นในขั้นกลาง และมีความรู้เห็นในขั้นละเอียดสุดเต็มที่

ปัญญาคืออาวุธปราบกิเลส

ฉะนั้นการอบรมจิตสั่งสอนจิต ถ้าจิตหยาบก็ต้องใช้

ปัญญาส่วนหยาบเข้าอบรมสั่งสอน เมื่อจิตอยู่ในระดับไหน ก็ใช้ปัญญาในระดับนั้น การพิจารณาด้วยปัญญามีขั้นตอนอย่างนี้ นี่เป็นอุบายวิธีของผู้มีนิสัย **ทนฺธาภิญฺญา** ที่ปฏิบัติด้วยความลำบาก และรู้เห็นในสัจธรรมได้ยาก จึงไม่เหมือนกับผู้มีนิสัย **ขิปฺปาภิญฺญา** ที่ปฏิบัติง่ายรู้เร็ว ฉะนั้นการใช้ปัญญาอบรมจิต ก็เพื่อให้จิตได้รู้รอบในสรรพสังขารทั้งหลาย จะเป็นสังขารภายนอกและสังขารภายใน ก็ให้จิตได้รู้เห็นอย่างทั่วถึง เฉพาะสังขารภายใน เป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนยากที่จะรู้ได้ แต่ก็มีอย่างหยาบ อย่างกลาง อย่างละเอียด เช่นกัน นี้คือ สังขารจิต สังขารจิตนี้เป็นเครื่องมือของ กิเลส ตัณหา อวิชชา ทำหน้าที่ปรุงแต่ง ทำหน้าที่เสริม และขยายในเรื่องต่าง ๆ ตามกิเลสตัณหาสั่งการ สิ่งเหล่านี้มีอยู่ที่จิต จึงเรียกว่า สังขารจิต เมื่อจิตถูกกิเลสตัณหาผลักดันไปในทางไหน สังขารก็ปรุงแต่งไปในทางนั้น สังขารจะปรุงแต่งได้ก็ต้องอาศัยสมมติ เหมือนกับนายช่างที่จะสร้างบ้านเรือน ก็ต้องมีอุปกรณ์เป็นเครื่องมือ บ้านเรือนจึงจะสำเร็จลงได้ จะสร้างไปในรูปไหนอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับผู้สั่งฉันใด สังขารจะปรุงแต่งในเรื่องไหน ก็ปรุงแต่งไปตามกิเลสตัณหา อาศัยสมมติเป็นอุปกรณ์ในการ

ปรุงแต่งฉันนั้น ถ้ามีความยินดีรักใคร่ในสิ่งใด สังขารก็ปรุงแต่งไปในทางที่รักใคร่ชอบใจ ถ้าเกลียดชังในสิ่งใด สังขารก็ปรุงแต่งไปในทางที่ไม่ชอบใจ

สังขารจะปรุงแต่ง ก็ปรุงแต่งตามสมมติ ถ้าสมมติไม่มี สังขารก็ปรุงแต่งไปไม่ได้ ถึงจะมีสมมติ ถ้าสังขารไม่ปรุงแต่ง สมมติก็เพียงสักว่าสมมติเท่านั้น เหมือนกับแม่ครัวและอาหารที่นำมาปรุง และผู้รับประทานอาหาร ทั้งสามนี้เนื่องถึงกัน ถ้าขาดอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ก็จะไม่สำเร็จประโยชน์ ถ้ามีแต่แม่ครัว ไม่มีอาหารที่จะปรุง และไม่มีผู้รับประทาน แม่ครัวก็จะทำอะไรไม่ได้เลย หรือมีแต่อาหาร ไม่มีแม่ครัวและผู้รับประทาน หรือมีผู้รับประทานแต่ไม่มีอาหารและแม่ครัว ก็ไม่สำเร็จประโยชน์นี้ฉันใด ตัณหา สังขาร สมมติ ทั้งสามนี้ก็เนื่องถึงกันฉันนั้น เมื่อมีความต้องการไปในทางไหน สังขารก็ตั้งสมมติขึ้นมาแล้วปรุงแต่งตามสมมตินั้น ๆ ให้ถูกต้องตามความต้องการของกิเลสตัณหา **ตราบใดกิเลสตัณหายังมีอยู่ สังขารก็ต้องทำงานปรุงแต่งในสมมติตลอดไป** การปรุงแต่งในสังขารนี้ จะปรุงแต่งได้ทั้งเรื่องอดีตที่ผ่านมา และปรุงแต่งได้ทั้งเรื่องอนาคตที่ยังไม่มาถึง และปรุงแต่งในความเป็นอยู่

ปัจจุบัน คำว่าปรุงแต่ง ก็คือการเสริม เรื่องเล็กก็เสริมเป็นเรื่องใหญ่ เรื่องหยาบก็เสริมให้เป็นเรื่องละเอียด เรื่องสั้นก็เสริมออกไปเป็นเรื่องยาว เรื่องในอดีตที่ผ่านไปแล้ว เรื่องอนาคตที่ยังไม่เกิดขึ้น ก็สมมติปรุงแต่งให้เกิดขึ้น ให้จิตมีความละเมอเพ้อฝัน เป็นวิธีสร้างวิมานในอากาศ วาดภาพโดยสมมติขึ้นเอง **แล้วเพลิดเพลินหลงใหลในสมมติที่ตัวเองสร้างขึ้น จึงเกิดความยินดีรักใคร่พอใจในอารมณ์ของตัวเองโดยไม่รู้ตัว** เมื่อสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นแก่ตัวเองแล้ว ก็ไม่รู้จักวิธีที่จะแก้ไข ยังมีความพอใจติดพันในอารมณ์สมมตินั้น ๆ ให้จมลึกลงไป

อตีตารูปารมณ์ คือรูปที่มีความพอใจรักใคร่ได้ผ่านไปนานแล้ว ก็ยังค้นขึ้นมานึกคิดปรุงแต่งโดยสมมติ ให้จิตได้ลุ่มหลงในความคิดตัวเอง เช่นรูปที่เรารักใคร่พอใจได้ตายจากเรา หรือพลัดพรากจากเราไป ก็ยังกำหนดจดจำไว้ในรูปร่างกลางตัว รูปพรรณสัณฐาน สีสันวรรณะ กิริยาท่าทางไปมา วาจาที่ให้คำสัญญาต่อกัน ก็ยังคิดค้นขึ้นมา โดยสมมติว่าได้พูดคุยกันในเรื่องนั้น ๆ และอยู่ในสถานที่นั้น บางครั้งก็สมมติจนเลยขอบเขต ทั้ง ๆ ที่ไม่มีมูลความจริง ก็ยังสมมติให้เป็นเรื่องขึ้นมา **เมื่อตั้งสมมติ**

ขึ้นมาแล้วอย่างนี้ สังขารความปรุงแต่ง ก็ปรุงแต่งตามสมมติ จิตก็มีความเพลิดเพลินยินดีพอใจในสมมตินั้น ๆ แทบจะไม่มีเวลาพักผ่อนนอนหลับ เดินก็เดินคิด นั่งก็นั่งคิด จิตจึงมีความเศร้าหมองขุ่นมัว เพราะตัวเองเป็นเหตุ กิเลสตัณหาจึงได้ช่องทาง แม้ในเรื่องอนาคต ก็วางแผนไว้อย่างใหญ่โต เรื่อง ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ก็เป็นหนึ่งในโลก สามี ภรรยา บุตรี บุตรา ก็มีความสวยสดงดงามเป็นหนึ่งในโลก ตัวมีอะไรก็มีแต่ของดี ๆ ไปหมดทั้งนั้น นี่ก็คือตัณหาผลักดันให้สังขารปรุงแต่งในสมมติ เพื่อให้จิตได้ลุ่มหลง ให้จิตมีความพอใจยินดี ที่จะเกิดอีกในชาติหน้าต่อไป

ในชาติปัจจุบัน ก็ยังคิดปรุงแต่งประดับประดา หาสิ่งภายนอกมาฉาบทาเพื่อปิดบังอำพรางรูปสมมตินี้อยู่แล้ว เมื่อหลงในรูปสมมติตัวเองแล้ว ก็หลงในรูปสมมติภายนอกอีกต่อไป จิตที่หลงวนเวียนอยู่ในวัฏสงสารนี้มานาน ก็เพราะติดในสมมติ พอใจยินดีในสมมติและหลงในสมมติโดยไม่รู้ตัว นี่แล จึงเรียกว่า **อวิชชา คือความไม่รู้ในสมมติตามความเป็นจริง** จิตจึงหลงโลกนับแต่ครั้งนั้นจนถึงปัจจุบัน เมื่อชาติปัจจุบัน จิตยังมีความหลงในสังขาร

และสมมตินี้อยู่อีก จิตก็จะเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพน้อยภพใหญ่ และลอยตามกระแสโลกนี้ไป ไม่รู้ว่าจะจบสิ้นกันในที่ไหน **เรื่อง สังขาร สมมตินี้ จึงเป็นเครื่องมือให้กิเลสตัณหา อวิชชา ได้เป็นอย่างดี จิตที่ไม่มี สติปัญญา จึงมาลุ่มหลงในกลลวงของ กิเลส ตัณหา อวิชชา** จิตจึงได้ตกเป็นทาสของกิเลสตัณหามาตลอด เรื่องกิเลสตัณหาอวิชชานี้ มีทั้งส่วนหยาบ และส่วนละเอียดอ่อน และมีอยู่ที่จิต เรื่องสังขารและสมมตินั้น เป็นตัวละครที่แสดงเพื่อปกปิดความจริงในสัจธรรม จิตที่ไม่มีปัญญา ก็จะมาติดอยู่เพียงหน้าฉากภายนอกเท่านั้น

นักปฏิบัติต้องมีสติปัญญา เป็นเครื่องรู้รอบ และสอดส่องมองหาจุดอ่อนของกิเลสตัณหาให้ได้ เหมือนกับนักชกผู้ที่จะเอาชัยชนะมาสู่ตัวเอง ก็ต้องฟิตซ้อมตัวเองอยู่เสมอ และรู้จุดอ่อนของคู่ต่อสู้ เพื่อจะตัดกำลัง และน็อคคู่ต่อสู้ลงได้อย่างง่ายดายฉันใด นักปฏิบัติธรรมก็ต้องสร้างกำลังให้เกิดขึ้นแก่ตัวเอง คือ สทฺธาพลํ กำลังศรัทธา วิริยพลํ กำลังความเพียร สติพลํ กำลังสติ สมาธิพลํ กำลังสมาธิ ปัญญาพลํ กำลังปัญญา ทั้งนี้ก็ต้องให้พร้อมเพื่อจะตัดรากถอนโคนของกิเลสตัณหาให้สิ้นซากไป

ฉันนั้น **ผู้มีปัญญาเท่านั้นจึงจะรู้ที่เกิดที่อยู่ของกิเลสตัณหา และรู้สายทางของกิเลสตัณหาได้ถูกต้อง** เมื่อรู้เห็นต้นกำเนิดของกิเลสตัณหาได้ถูกจุด ปัญญาก็จะลบล้างถอดถอนมันได้ง่ายขึ้น เหมือนกันกับหมอที่ชำนาญในการตรวจโรค ก็สามารถวางยาผ่าตัดเอาโรคร้ายออกทิ้งไปได้ง่ายฉันใด การพิจารณาด้วยปัญญาก็เพื่อให้รู้จุดเด่นชัดที่เป็นศูนย์รวมของกิเลสตัณหา เพื่อจะใช้ปัญญาลบล้างกำจัดให้หมดไปสิ้นไปได้ฉันนั้น

กิเลสตัณหามีอยู่ที่จิต ต้องมีสติปัญญาพิชิตอยู่รอบด้านไม่ห่างไกล และไม่ให้อภัยแก่กิเลสตัณหาตัวใด ๆ ทั้งสิ้น กิเลสตัณหาจะปรุงแต่งในสมมติใด ๆ ก็ใช้ปัญญาทำลายลบล้างในสมมตินั้นอย่างทันควัน อย่าปล่อยให้สังขารปรุงแต่งในสมมตินั้นยืดเยื้อไปนาน เหมือนกับเสื้อผ้า ถ้ารู้ว่าสกปรกแล้วรีบซักฟอกให้ความสกปรกนั้นหมดไปฉันใด จิตเมื่อรู้ว่าเศร้าหมองในอารมณ์ ก็พิจารณาคลี่คลายในอารมณ์นั้นให้หมดไปจากจิตฉันนั้น **สิ่งใดที่กิเลสตัณหาไปมาหาสู่อยู่บ่อย ๆ ก็ทำลายจุดนั้น เพื่อไม่ให้กิเลสตัณหามาซุกซ่อนเอาสมมติหลอกจิตอีกต่อไป** รูป เสียง กลิ่น รส โผฎฐัพพะและอารมณ์ ตา หู จมูก ลิ้น

กาย ใจ ก็เป็นที่ซุกซ่อนของกิเลสตัณหาทั้งสิ้น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ถูกกิเลสหลอกจิต หลงยึดว่าเป็นตนเป็นตัว เมื่อรู้ที่อยู่ของกิเลสตัณหา ว่าเป็นตัวตนในจุดใด ปัญญาก็ทำลายในจุดนั้น โดยพิจารณาให้ลงสู่ไตรลักษณ์ คือทุกขัง อนิจจัง อนัตตา ให้จิตได้รู้เห็นตามปัญญาโดยความเป็นจริง รูปก็พิจารณาให้ลงสู่ไตรลักษณ์ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละอย่างก็พิจารณาให้ลงสู่ไตรลักษณ์ด้วยกันทั้งสิ้น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ที่จิตมีความเห็นผิดว่า เป็นตนเราเป็นตัวเรา ก็ให้พิจารณาลงสู่ไตรลักษณ์ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่กิเลสตัณหาปรุงแต่ง สมมติว่าสวยงาม เพื่อให้จิตเกิดความยินดีรักใคร่ใฝ่ฝันก็ใช้ปัญญาพิจารณา ให้จิตได้รู้เห็นเป็นสิ่งสกปรกโสโครก และเป็นไตรลักษณ์เหมือนกันทั้งนั้น จะเป็นรูปกายที่ถือว่าเป็นเรา และรูปกายเขา ก็พิจารณาด้วยปัญญาให้จิตรู้เห็นเป็นสภาพเดียวกัน

การใช้ปัญญาพิจารณาอย่างนี้ ก็เพื่อให้จิตได้รู้เห็นตามความเป็นจริง เมื่อจิตรู้เห็นจริงแล้ว กิเลส ตัณหาจะปรุงแต่งสมมติ ว่าสวย ว่างาม ว่าเป็นตนเป็นตัว ก็จะหลอกลวงจิตอีกต่อไปไม่ได้เลย เหมือนกับคนแสดงดนตรี

ภาพยนตร์ เล่นลิเก ละครให้เราดูทุกวัน เมื่อเรารู้โทษภัยในการดูแล้วก็จะไม่ดูอีกเลย พร้อมทั้งชี้ขาดลงไปว่า ห้ามมาแสดงในที่นี้อีกต่อไป ผู้ที่เคยแสดงก็เลิกล้มทันที นี้ฉันใด เมื่อจิตได้รู้เห็นตามความเป็นจริงแล้ว กิเลสตัณหาหน้าไหนจะปรุงแต่งสมมติ ให้จิตได้หลงตามอีกต่อไปไม่ได้ฉันนั้น เพราะได้ถูกปัญญาทำลายตัดขาดไปให้หมดสิ้นแล้ว **จึงเป็นอนาลโย ไม่มีความยินดีอาลัยในสิ่งใดทั้งสิ้น** นี้การพิจารณาด้วยปัญญาก็เพื่อให้จิตได้รู้เห็นของจริงและของปลอม เหมือนกับเงินปลอม ถ้ารู้ว่าเป็นเงินปลอมแล้ว จะไม่มีความต้องการ และเสียสละทิ้งทันทีฉันใด เมื่อจิตมารู้เห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่จริงเป็นสิ่งที่มีโทษมีภัยแล้ว ก็จิตนั้นแหละจะปล่อยวาง ร่างกายที่เคยยึดถือ ว่าเป็นตัวเป็นตน จิตก็จะถอนออกจากการยึดถือทันทีฉันนั้น ถึงจะมีรูปร่างกายนี้อยู่ ก็รู้ว่า เป็นเพียงวิบากของขันธ์เท่านั้น ถึงจิตจะอาศัยอยู่ในธาตุขันธ์ ก็อยู่ได้ตามอายุของธาตุขันธ์เท่านั้น เมื่อมารู้ในการเกิด การดับ พร้อมทั้งเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดให้ดับชัดแจ้งอย่างนี้ เห็นแจ้งชัดเจน ในสภาวธรรม ในสัจธรรมที่เป็นจริง พร้อมทั้งรู้เห็นในสรรพสังขารทั้งหลาย ในปัญญาญาณอยู่อย่างนี้นั้นแล จึง

เรียกว่า **วิปัสสนาญาณ** เป็นญาณที่รู้ยิ่งเห็นจริง ความรู้เห็นในไตรลักษณ์ คือ ทุกขัง อนิจจัง อนัตตา ก็เปิดเผยอย่างเต็มที่ ไม่มีสิ่งใดในโลกนี้จะมาปิดบังอำพราง ความรู้เห็นในอดีต อนาคต และปัจจุบันก็เปิดเผยอย่างแจ้งชัดตกอยู่ในไตรลักษณ์ที่เสมอภาคด้วยกันทั้งหมด ไม่มีความสงสัยลังเลในสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น

การปฏิบัติภาวนามาถึงระดับนี้ จะไม่มีการเสื่อม มีแต่จะรุดหน้าไปให้ถึงที่สุดโดยถ่ายเดียว จากนี้ไปก็จะมีความสงบ ความดับเกิดขึ้น **ความสงบ ความดับนี้ จะมีเฉพาะบุคคลผู้สุดท้ายเท่านั้น** ส่วนความสงบอย่างเดียวนั้นมีทั่วไป จะทำให้จิตมีความสงบลึกลงไปในระดับไหนจะเป็นรูปฌาน อรูปฌาน ก็ตาม ก็ยังอยู่ในขั้นแห่งความสงบกันทั้งนั้น แต่นี้เป็นความดับจึงไม่เหมือนกันกับความสงบอยู่ในขั้นสมาธิ **เพราะความสงบในขั้นสมาธิเป็นเพียงกลบกิเลสตัณหาไว้เท่านั้น** ส่วนความดับนี้เป็นความดับของนิโรธเป็นอริยสัจ เป็นความดับที่เกิดขึ้นแก่นักปฏิบัติแต่ละท่าน จะเกิดขึ้นเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ความดับนี้ จึงเป็นความดับในครั้งสุดท้าย ทุกข์ที่เคยเกิดขึ้น ตั้งอยู่ มาแต่กัปกัลป์ไหน ๆ ก็ประมวลลงมาดับพร้อมกันทั้งหมด ทุกข์

ในความเกิด ทุกข์ในความแก่ ทุกข์ในความเจ็บ ทุกข์ในความตาย ก็มาดับในที่นี้ เหตุให้เกิดทุกข์คือตัวสมุทัยก็ดับ ปัจจัยที่หนุนเหตุให้เกิดทุกข์ก็ดับ จึงเป็นอสังขตธาตุ อสังขตธรรม อสังขตปัจจัย ไม่มีอะไรที่เป็นปัจจัยติดต่อกัน เพราะทุกอย่างได้ดับไปแล้ว และดับไม่มีอะไรเหลือ ไม่มีเชื้อใด ๆ พอให้เป็นเชื้อ ความโลภ ความโกรธ ความหลง กิเลส ตัณหา อวิชชา ดับพร้อมกันทั้งหมด จึงไม่มีปัจจัยที่จะให้เกิดสังขารได้ สังขารดับจึงไม่มีปัจจัยที่จะให้เกิดวิญญาณ วิญญาณดับจึงไม่มีปัจจัยที่จะให้เกิดนามรูป นามรูปดับจึงไม่มีปัจจัยที่จะให้เกิดอายตนะ อายตนะดับจึงไม่มีปัจจัยที่จะให้เกิดผัสสะ ผัสสะดับจึงไม่มีปัจจัยที่จะให้เกิดเวทนา เวทนาดับจึงไม่มีปัจจัยที่จะให้เกิดตัณหา ตัณหาดับจึงไม่มีปัจจัยที่จะให้เกิดความยึดถือในอุปาทาน อุปาทานดับจึงไม่มีปัจจัยที่จะให้เกิดภพ ภพดับจึงไม่มีปัจจัยที่จะให้เกิดชาติ ชาติดับจึงไม่มีปัจจัยที่จะให้เกิดความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความโศกเศร้าเสียใจที่จะให้มีความทุกข์อีกต่อไป นี่คือตัวสมุทัยคือตัณหาได้ดับสนิทไปแล้ว สังขารที่เคยปรุงเคยแต่งสรรพสมมติ ได้ถูกตัดขาดไปแล้ว เหมือนกับนายช่างผู้ที่เคยสร้างบ้านเรือนได้ตายไปแล้ว อุปกรณ์เครื่องมือของนายช่างก็หมดปัญหา

ไปฉันใด เมื่ออวิชชาตัณหาดับไปแล้ว ก็ไม่มีสิ่งใดที่จะไปก่อภพก่อชาติ ก็เป็นอันว่าหมดภาระกันทันทีฉันนั้น

วัฏฏะหยุดหมุน ไฟดับอย่างสนิท

ความดับนี้ จะรู้จริงเห็นจริง และได้สัมผัสด้วยตนเอง ก็มีเฉพาะท่านผู้รู้เท่านั้น มัคคสมังคี หรืออริยมรรคก็อยู่ในช่วงนี้เอง ความดับนี้ จะดับทั้งภายในและภายนอก เหมือนกันกับดับเครื่องกำเนิดของไฟได้แล้ว กระแสไฟที่เคยมีตามสายไฟและหลอดไฟ ก็ดับไปพร้อมกันทั้งหมดฉันใด การดับกระแสไฟภายในคือราคะ โทสะ โมหะได้แล้ว ก็ไม่มีสิ่งใดที่จะเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดกระแสไฟและความร้อนของไฟต่อไปได้ฉันนั้น เพราะทุกอย่างได้ดับไปเสียแล้ว ถึงจะมีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกาย และมีใจ ก็ไม่มีสิ่งใดทำงานเลยในขณะนั้น มีตาก็สักว่ามีตา ไม่มีวิญญาณในตา พอที่จะเห็นรูปได้ มีหูก็สักว่ามีหู ไม่มีวิญญาณในหู พอจะรับรู้ในการได้ยินเสียงใด ๆ ทั้งสิ้น มีจมูก ก็สักว่ามีจมูก ไม่มีวิญญาณในจมูก พอให้รู้กลิ่นต่าง ๆ ได้ มีลิ้นก็สักว่ามีลิ้น ไม่มีวิญญาณในลิ้นพอที่จะรู้ในรสต่าง ๆ เลย ถึงจะมีร่างกาย ก็สักว่ามีร่างกายเท่านั้น ไม่มีวิญญาณในร่างกายไปสัมผัสอะไรได้เลย มีใจก็

สักว่ามีใจ วิญญาณในใจที่จะพาให้รู้ในอารมณ์ต่าง ๆ รู้ความสุขความทุกข์นั้นก็ไม่มี

นี้คือนิโรธความดับทุกข์ ดับทั้งเหตุให้เกิดทุกข์และดับทั้งปัจจัยที่จะพาให้เกิดทุกข์ สภาวทุกข์ทั้งภายนอกภายในก็ดับไปอย่างสิ้นเชิง แม้รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณในขันธ์ห้า ก็ดับด้วยกันทั้งนั้น ต่างขันธ์ก็ต่างดับ ไม่มีความรู้สึกใด ๆ ในขันธ์นี้เลย นี้เพราะวิญญาณที่พาให้รู้ตามขันธ์ ได้ถูกนิโรธตัดขาดไปเสียแล้ว รูปก็สักว่ารูปเท่านั้น เวทนาคือความเสวยในอารมณ์ต่าง ๆ ก็ไม่มี สัญญาความจำในสิ่งต่าง ๆ ก็ไม่รู้จักจำอะไรเลย สังขารความปรุงแต่งตามสมมติทั้งหลายก็ปรุงแต่งไม่ได้ วิญญาณคือความรู้ เมื่อดับไปแล้ว รูป เวทนา สัญญา สังขาร พร้อมทั้งตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ไม่มีสิ่งใดมีความรู้สึก จึงไม่มีสิ่งใดสัมผัสในอะไรได้เลย เหมือนกับเครื่องจักรน้อยใหญ่ที่มีอยู่ในสายพานอันเดียวกัน เมื่อดับหัวจักรได้แล้ว สายพานและจักรตัวอื่น ๆ ก็หยุดหมุนทันที นี้ฉันใด เมื่อหัวจักร คือ อวิชชา ถูกนิโรธดับไปได้แล้ว วัฏจักร คือ ความหมุนเวียนไปในภพน้อยภพใหญ่ ก็หยุดหมุนทันที ฉันนั้น นี้ก็เพราะถูก ปัญญาญาณ วิปัสสนาญาณ นิโรธ ได้ตัดและทำลายหัวจักรคืออวิชชาให้ดับสูญไปแล้วอย่าง

สนิท ไม่มีการฟักฟื้น เหมือนกับไฟและเชื้อของไฟ ทั้งสองนี้เป็นของคู่กัน ถ้ามีเชื้อก็ต้องมีไฟ ถ้ามีไฟก็ต้องมีเชื้อ ถ้าดับทั้งเชื้อดับทั้งไฟไปเสียหมดแล้ว ความร้อนก็หมดไปทันทีฉันใด ราคะ โทสะ โมหะ และเชื้อที่จะให้ราคะ โทสะ โมหะ ได้ถูกน้ำอมฤตธรรมคือนิโรธธรรม ได้เทราดกำจัดให้หมดสิ้นไปแล้ว ความทุกข์ร้อนจะมีมาจากที่ไหนฉันนั้น

รู้ไม่มีสมมติ และนิมิตหมาย

หลังจากความดับในขันธ์ และความดับในอายตนะแล้ว ความรู้สึกในขันธ์ ความรู้สึกทางอายตนะ จะสัมผัสอะไรไม่ได้เลย เพราะสิ่งที่รู้ในการสัมผัสได้ดับไปแล้ว ขันธ์ก็สักว่าขันธ์ อายตนะภายใน อายตนะภายนอก ต่างอันก็ต่างอยู่ไม่เกี่ยวเนื่องถึงกัน เพราะวิญญาณที่พาให้รู้นั้นได้ดับไปแล้ว คำว่า ตนไม่ใช่รูป รูปไม่ใช่ตน ตนไม่มีในรูป รูปไม่มีในตน ก็อยู่ในช่วงนี้ เวทนาไม่ใช่ตน ตนไม่ใช่เวทนา เวทนาไม่มีในตน ตนไม่มีในเวทนา ก็อยู่ในช่วงนี้ สัญญาไม่ใช่ตน ตนไม่ใช่สัญญา สัญญาไม่มีในตน ตนไม่มีในสัญญา ก็อยู่ในช่วงนี้ สังขารไม่ใช่ตน ตนไม่ใช่สังขาร สังขารไม่มีในตน ตนไม่มีในสังขาร ก็อยู่ในช่วงนี้ วิญญาณไม่ใช่ตน ตนไม่ใช่วิญญาณ วิญญาณไม่มีในตน ตนไม่มีใน

วิญญาณ ก็อยู่ในช่วงนี้ เมื่อตนไม่มีในของสิ่งใด และสิ่งใดไม่มีในตนแล้ว ก็เหมือนกับเลขศูนย์ที่อยู่โดดเดี่ยว ไม่มีคุณค่าอะไรเลย จึงเรียกว่า อสังขตธาตุ อสังขตธรรม อสังขตปัจจัย จึงไม่มีสิ่งใดให้เป็น สันตติ ที่จะทำให้เป็นเชื้อต่อไป จึงเป็นอกุปปธรรม ไม่มีเหตุปัจจัยที่พาให้กำเริบที่จะลอยตามกระแสของโลกอีกต่อไป เพราะนิโรธธรรมได้กำจัดทำลายสายทางของวัฏฏะให้หมดไปแล้ว สมมติโลกทั้งสามก็ตัดกระแส ผ่านพ้นไป ปัจจัยที่จะพาให้ลอยตามกระแสของโลกก็ยุติกัน

แต่ก็มีความรู้อีกชนิดหนึ่ง ความรู้นี้ ไม่ใช่ความรู้ในขันธ์ห้า และความรู้ในอายตนะแต่อย่างใด นั่นคือความรู้ที่เหนือสมมติโลกใด ๆ ทั้งสิ้น เป็นความรู้ที่ไม่มีที่ตั้ง และไม่มีที่หมาย ไม่มีสิ่งกำหนด เป็นความรู้ที่เหนือโลก ไม่มีสิ่งใดอาจเอื้อมแอบแฝง เป็นความรู้ที่รู้ครอบโลกธาตุทั้งหมด เป็นความรู้เอกเทศอยู่เฉพาะรู้เท่านั้น

เมื่อนักปฏิบัติภาวนาได้มาถึงจุดดับได้เช่นนี้ ก็เป็นสายโซ่เชื่อมโยงมาจากปัญญาขั้นพื้นฐาน ดังที่ได้อธิบายมาแล้ว อาศัย สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป คือความเห็นชอบดำริพิจารณาด้วยปัญญาก็ชอบ และจริงในสภาวธรรมจริงในสัจธรรมจึงเป็น ปัญญาญาณ เป็น วิปัสสนาญาณ

มีความรู้เห็นจริงแจ้งในสัจธรรม ในสภาวธรรมอย่างทั่วถึง จึงเป็นนิโรธคือความดับทุกข์ ดังที่ได้อธิบายมานี้

เมื่อความดับนี้เกิดขึ้นไม่นานนัก ก็จะมีการพลิกแพลงขึ้นที่จิต เหมือนกับว่าถอนออกจากความดับนิดเดียว ก็จะเกิดความรู้สึกขึ้นที่จิตโดยฉับไว นั่นคือ ความกล้าหาญ ความกล้าหาญนี้ นักปฏิบัติจะไม่เคยมีมาก่อนในกาลไหน ๆ เพราะเป็นความกล้าหาญของผู้จะถอนรากถอนโคนของกิเลสตัณหา ตัดกระแสของวัฏฏะให้หมดไปสิ้นไปในชาติปัจจุบัน ความกล้าหาญนี้ จะมีเฉพาะบุคคลผู้สุดท้ายเท่านั้น เมื่อจิตเกิดความกล้าหาญ สติก็กล้าหาญ ปัญญาก็กล้าหาญ จึงเป็นมหาสติ มหาปัญญา ก็อยู่ในช่วงนี้เอง จะว่าถึงการทำลาย ก็เหมือนกับว่าจะพังภูเขาทั้งลูกให้เรียบราบไปในชั่วระยะกะพริบตาเดียว นี่เพราะโลกกับจิตได้ขาดจากกันไปแล้ว จึงไม่มีสมมติใด ๆ แฝงอยู่ที่จิต ทุกอย่างจะรู้ว่าเป็นของสูญเปล่าไปทั้งโลกธาตุ เพราะได้ทำลาย มานะ อัตตา ให้หมดสภาพไปจากจิตแล้ว อนัตตา คือความสูญเปล่าก็ว่างจากจิตอย่างสมบูรณ์ เพราะทุกอย่างได้ดับไปแล้ว จึงมีแต่ความกล้าหาญของจิตโดยเฉพาะ จะนั่งสมาธิอิริยาบถเดียวสักห้าวัน ในความรู้สึกก็เหมือนกับว่าได้นั่งสมาธินิดเดียว หรือจะอธิษฐานว่า เมื่อข้าพเจ้ายังไม่หลุด

พ้นเมื่อไร ก็จะนั่งอยู่ในที่แห่งนี้ตลอดไปโดยไม่มีกำหนด ถึงเลือดเนื้อจะเหี่ยวแห้งผุพัง ถึงร่างกายจะแตกสลายไปก็ตาม ก็ยอมเสียสละอยู่ในที่นี้อย่างกล้าหาญ คำอธิษฐานนี้จะอธิษฐานหรือไม่อธิษฐาน ก็ไม่มีปัญหา **เพราะรู้ตัวแล้วว่า อาสวักขยญาณได้เกิดขึ้นแก่ตัวเองแล้ว และรู้ว่า อาสวะจะสิ้นไปในขณะนี้** อาสวักขยญาณ จะเกิดขึ้นในช่วงเดียวกันกับความกล้าหาญ เมื่อความกล้าหาญเกิดขึ้นนิดเดียว อาสวักขยญาณก็เกิดต่อเนื่องกัน มีทั้งความกล้าหาญ มีทั้งอาสวักขยญาณอยู่ในที่แห่งเดียวกัน และรู้เห็นความหลุดพ้นตัวเองอย่างชัดเจน คำ อธิษฐาน ที่อธิบายมานั้น ก็เพียงอธิษฐานให้สมกับความกล้าหาญเท่านั้น ถึงจะไม่อธิษฐานอย่างไร ก็จะหลุดพ้นอยู่แล้ว หรือจะอยู่ในอิริยาบถใดก็ไม่มีปัญหา **ในชั่วระยะ จริมกจิต เดียว อาสวะก็ขาด "ตั๊บ" ในชั่วพริบตา รู้ทันทีว่า อาสวะ ได้สิ้นไปในชั่ววินาทีนั้นเอง เมื่อรู้ว่าได้หลุดพ้นไปแล้ว ในความรู้สึกเหมือนกันกับโลกธาตุหวั่นไหวสั่นคลอน วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํโหติ ความหลุดพ้นมีแล้วในขณะใด ก็รู้ว่าได้หลุดพ้นแล้วในขณะนั้น ขีณา ชาติ ก็รู้ทันทีว่า ชาติ ความเกิดได้สิ้นสุดลงแล้ว วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ ความบริสุทธิ์ของพรหมจรรย์ก็สมบูรณ์เต็มที่ กตํ กรณียํ อุบายที่จะนำ**

มาปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น ก็หมดกิจเพียงเท่านี้ กิจอื่นที่จะทำให้ความบริสุทธิ์หลุดพ้นต่อไปอีกไม่มี ความบริสุทธิ์ก็เป็นความบริสุทธิ์อย่างสมบูรณ์ ความบริสุทธิ์นี้ จึงไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งในโลก และก็ไม่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะอาจเอื้อมถึง อยู่เป็นเอกเทศ เฉพาะความบริสุทธิ์เท่านั้น ความกล้าหาญที่เกิดขึ้นนั้นก็หมดไป

จากนี้ไปอีกนิดเดียว ก็จะเกิดความวิตกขึ้นมาโดยไม่ได้ตั้งใจ แต่เป็นธรรมชาติที่เป็นเอง นั่นคือไม่อยากสอนใคร ๆ ทั้งสิ้น มีความวิตกว่า ธรรมที่บริสุทธิ์นั้น เป็นธรรมที่มีความละเอียดอ่อน เป็นธรรมที่มีความสุขุมลุ่มลึก ยากที่บุคคลจะรู้เห็นได้ เมื่อเกิดความวิตกขึ้นมาอย่างนี้ ก็ดุว่าทันทีว่า ผู้ที่รู้เห็นในความบริสุทธิ์หลุดพ้นไปในขณะนี้ แต่ก่อน ก็เป็นตะโมตะมะ มืดมามืดไปในวัฏสงสารนี้มาแล้ว ก็ยังสามารถปฏิบัติให้ถึงความบริสุทธิ์หลุดพ้นไปได้ คนอื่นเขาก็ได้บำเพ็ญบารมีมามากเหมือนกัน เขาก็ปฏิบัติเพื่อมรรคเพื่อผล เพื่อความบริสุทธิ์หลุดพ้นเหมือนกัน เมื่อเรารู้ได้ คนอื่นเขาก็มีบารมีรู้ได้เหมือนกัน ตัวเองก็อาศัยครูอาจารย์เป็นผู้นำทางมาตลอด และตัวเอง ก็ต้องเป็นผู้นำของหมู่คณะต่อไป นี้ตัวเอง จะมาท้อถอยอ่อนใจไม่อยากสอนใครนั้นไม่ถูกต้อง หรือตัวเอง

จะเลียนแบบอย่างพระพุทธเจ้านั้นไม่สมควรอย่างยิ่ง จากนั้นความวิตกก็จะค่อยอ่อนลง ๆ และเป็นปกติธรรมดา ในชั่วระยะต่อเนื่องกัน ก็จะเกิดความวิตกขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือ คิดถึงพระพุทธเจ้า ทั้ง ๆ รู้อยู่ว่าพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว แต่ความอยากกราบพระพุทธเจ้า ก็อยากกราบเป็นกำลัง ถ้าหากพระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่ ถึงจะอยู่ไกลเท่าไร ก็จะรีบไปกราบพระพุทธเจ้าให้สมใจ แต่ไม่ใช่จะไปเล่าผลของการปฏิบัติให้พระพุทธเจ้าทรงทราบเลย เพียงว่า อยากกราบบูชาคุณเฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ความอยากกราบพระพุทธเจ้านี้ก็อยากกราบอย่างแรงในขณะนั้น อีกไม่นานความอยากกราบพระพุทธเจ้าที่รุนแรง ก็ค่อย ๆ อ่อนลง เป็นความเคารพกราบไหว้ธรรมดา จึงสำนึกได้ว่า นี้หรือพระสาวกของพระพุทธเจ้าที่ท่านไปปฏิบัติภาวนาต่างถิ่น เมื่อท่านได้บรรลุธรรม ถึงขั้นแห่งความบริสุทธิ์เต็มที่แล้ว ท่านจึงรีบมากราบพระพุทธเจ้าทันที ก็เป็นในลักษณะนี้ หรือ ดังคำบาลีว่าโย ธมฺมํ ปสฺสติ โส มํ ปสฺสติ ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าได้กราบพระพุทธเจ้าแล้ว

จากนั้น ก็จะเกิดกำลังขึ้นที่จิต กำลังนี้ ก็เป็นธรรมชาติเกิดขึ้นเอง ถ้าหากมีกำลังกายประกอบแล้ว เหมือนจะยก

ภูเขาทั้งลูกและโยนเล่นอย่างง่ายดาย กำลังของจิตนี้ จึงไม่เหมือนกำลังของร่างกาย ถ้าจะสมมติขึ้นทำลาย ถ้าร่างกายประกอบ ก็เหมือนจะทุบเขาทั้งลูกให้เป็นจุลวิจุลไปในชั่วพริบตา นี่หาเป็นเช่นนั้นไม่ เพียงมีกำลังของจิตโดยเฉพาะ กำลังของจิตนี้มีอยู่หลายวัน

ในขณะเดียวกัน ความบริสุทธิ์ของธรรมที่รู้มาแล้วและกำลังของจิตที่เกิดขึ้น ก็ดีแผ่ขยายออกมาสู่ร่างกายเป็นในลักษณะ **ความบริสุทธิ์ของธรรมซักฟอกธาตุ แปรธาตุที่หยาบมีวิญญาณธาตุเป็นต้นให้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอริยธาตุ เป็นธาตุที่บริสุทธิ์** คือธาตุไม่มีความกำเริบ ธาตุไม่มีข้าศึก จึงเป็นปกติธาตุ เป็นปกติขันธ์ ความบริสุทธิ์นั้น ก็จะซาบซ่าน **ซักฟอกธาตุ คืออัฐิทุกส่วนในร่างกายให้เป็นไปในความบริสุทธิ์ ตามธรรมที่บริสุทธิ์ อัฐิที่เปลี่ยนจากความหยาบ กลายเป็นอัฐิที่บริสุทธิ์ ก็อยู่ในช่วงนี้เอง** ความบริสุทธิ์ที่มีอยู่กับธาตุขันธ์ใด ธาตุขันธ์นั้น ก็กลายเป็นธาตุที่บริสุทธิ์ไปด้วย เมื่อกำลังจิตและความบริสุทธิ์ของธรรม ซักฟอกธาตุที่หยาบให้มีความบริสุทธิ์เต็มที่แล้ว กำลังที่เกิดขึ้นที่จิตก็ค่อย ๆ อ่อนลงและอ่อนลงจนเป็นปกติธรรมดา

ถึงกำลังจิตอ่อนไปแล้วก็ตาม ส่วนความบริสุทธิ์ก็มี

เป็นปกติอย่างเดิม ไม่มีการเสื่อม ไม่มีการหมดไป จึงเป็น **ญาณทสฺสนวิสุทฺธิ** มีความรู้เห็นแห่งความบริสุทธิ์อยู่ตลอดเวลา เป็น เอกรัตติง คือรู้ไม่มีการดับ ไม่มีความเศร้าหมอง ไม่มีการเสื่อม เป็นความบริสุทธิ์ที่เด่นเหนือโลก ไม่เหมือนกับความมืดแจ้งของตะวันเดือนดาวแต่อย่างใด นี้เป็นราตรีแห่งความบริสุทธิ์ ไม่มีกาลที่เปลี่ยนแปลงไปกับเวลานาที ความบริสุทธิ์ก็เป็นธรรมที่บริสุทธิ์ ไม่มีการขึ้น ไม่มีการลง ไม่มีการไป ไม่มีการมาและไม่เป็นไปตามสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น จึงเป็น ทิฏฐิวิสุทธิญาณทัสนะ คือ ความรู้เห็นแห่งความบริสุทธิ์อยู่ตลอดเวลา ไม่ต้องไปหารับคำพยากรณ์จากใคร ๆ ทั้งสิ้น ถึงจะมีครูอาจารย์องค์ที่ไว้ใจได้ถามก็พร้อมที่จะเล่าถวาย แต่จะให้ถามท่านว่าการภาวนารู้เห็นอย่างนี้ถูกต้องหรือไม่นั้น ไม่กล้าที่จะถามใคร ๆ ทั้งสิ้น เพราะรู้ตัวเองชัดอยู่แล้วจะไปถามทำไม และไม่มีน้ำใจที่จะไต่ถามท่านแม้แต่น้อย ถึงจะมีพระพุทธเจ้าประทับนั่งอยู่ก็หาถามไม่ เหมือนกับแก้วน้ำที่ดื่มน้ำหมดแล้ว ผู้ที่ดื่มก็รู้ว่าน้ำหมดจากแก้วแล้ว จะไปถามทำไมว่าน้ำหมดจากแก้วหรือยังฉันใด เมื่อความบริสุทธิ์หลุดพ้นไปแล้ว และก็รู้ว่าหลุดพ้นไปแล้ว ความบริสุทธิ์ก็สมบูรณ์เต็มที่ จะไปถามคนอื่นทำไมฉันนั้น เพราะหมดความสงสัยในความบริสุทธิ์ที่หลุดพ้นไปแล้ว

ความบริสุทธิ์นี้ จะเป็นในครั้งพุทธกาล หรือในยุคปัจจุบัน ความบริสุทธิ์ ก็เป็นความบริสุทธิ์เหมือนกันทั้งนั้น จะเป็นพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระขีณาสพของพระพุทธเจ้า ที่มีความสมบูรณ์เต็มที่แล้ว ก็มีความบริสุทธิ์เสมอกัน นิพพานก็ในที่แห่งเดียวกัน เพราะกิเลสตัณหาอวิชชา ก็ดับสนิทในที่เดียวกัน ถึงพระพุทธเจ้า พระขีณาสพเจ้า ที่จะมาอุบัติขึ้นในโลกนี้ต่อไป ก็จะนิพพานดับสนิทในที่แห่งเดียวกันทั้งนั้น ฉะนั้นนักปฏิบัติ จึงมี **ทิฏฐิวิสุทธิ** คือ **รู้เห็นแห่งความบริสุทธิ์ด้วยตนเอง** จึงเป็น **อเสขบุคคล** อย่างสมบูรณ์

ดังได้อธิบายแนวทางปฏิบัติ และผลของการปฏิบัติมาแต่ต้น จนถึงวาระสุดท้าย คิดว่าจะเป็นประโยชน์แก่ท่านไม่มากก็น้อย แนวทางที่ปฏิบัติที่ได้อธิบายมานี้ ได้อธิบายหนักไปในทางปัญญา เพื่อให้นักปฏิบัติได้รู้แนวทาง ในวิธีสร้างปัญญาให้เกิดขึ้น ให้ถูกต้องตาม สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป ในองค์มรรค เพื่อให้จิตได้รู้เห็นในสัจธรรมตามปัญญาต่อไป

สมาธิวิธี

สมาธิวิธี

บัดนี้จะได้อธิบายในวิธีทำความสงบ แก่ผู้ปฏิบัติภาวนา เมื่อผู้ปฏิบัติได้พิจารณาด้วยปัญญาเหนื่อยแล้ว ก็จำเป็นต้องสร้างที่พักให้แก่จิต เพื่อให้จิตได้พักผ่อนเอากำลัง เมื่อจิตได้พักผ่อนในสมาธิแล้ว ก็พิจารณาด้วยปัญญาต่อไป ทำสลับกันไป แนวพิจารณาด้วยปัญญานั้นได้อธิบายมาแล้วให้ช่วยตัวเองในการพิจารณา ปัญญาที่เกิดขึ้นก็จะเป็นของตัวเราเอง ส่วนวิธีการทำสมาธิในที่นี้จะได้อธิบายเพียงเป็นแนวทางไว้สองวิธี เพื่อให้ท่านทั้งหลายได้ปฏิบัติตามต่อไป ส่วนวิธีอื่น ๆ เช่นเดินจงกรมเป็นต้น ได้เขียนไว้แล้วในหนังสือทวนกระแส

ทำสมาธิวิธีที่ ๑

วิธีทำสมาธินั้น ต้องกำหนดจิตเพ่งดูร่างกาย ส่วนใดส่วนหนึ่ง เพื่อให้เป็นนิมิตเครื่องหมายของจิต การกำหนดเพ่งดูร่างกายนี้ ก็ต้องใช้สัญญา และสมมติ เป็นแนวทางของสติไปก่อน ร่างกายส่วนไหน จุดใด ตั้งอยู่ที่ไหน มีสัณฐานลักษณะเป็นอย่างไร ก็ต้องกำหนดจิตเพ่งดูในร่างกายส่วนนั้น ๆ ให้เห็นชัดด้วยจิต ให้รู้เห็นจริงตามสภาพของร่างกาย หรือจะใช้คำบริกรรมประกอบอีกก็ได้

สมมติว่า ขณะนี้ เรากำหนดจิตเพ่งดูหนัง ก็ให้นึกคำบริกรรมว่า ตะโจ ๆ ๆ ๆ พร้อมกับการกำหนดจิตเพ่งดูในหนังส่วนนั้นอย่าให้เผลอ ทั้งคำบริกรรม ทั้งกำหนดจิตเพ่งดูหนัง ก็ให้เป็นไปพร้อม ๆ กัน หรือจะใช้คำบริกรรมว่า พุทโธ ๆ ๆ ๆ พร้อมกับกำหนดจิตเพ่งดูหนังก็ได้ ข้อสำคัญ คือให้จิตไปจดจ่ออยู่ที่หนัง ถ้าฝึกสติกำหนดเพ่งดูหนังมีความชำนาญแล้ว เมื่อออกจากสมาธิแล้ว ต่อไปก็จะได้เอาหนังส่วนที่เราเพ่งดูนั้น มาเป็นที่รองรับของปัญญาต่อไป ปัญญาก็จะได้พิจารณาแยกแยะหนังส่วนนั้น ให้เป็นไปใน อสุภะ ความสกปรกโสโครกเน่าเปื่อยลงเป็นธาตุ หรือพิจารณาให้ลงสู่ไตรลักษณ์ คือ ทุกขัง อนิจจัง อนัตตา การพิจารณาหนังที่ห่อหุ้มร่างกาย ก็เพื่อให้จิตได้รู้หนังตามความเป็นจริง หรือจะกำหนดเอามีดปาดเฉือนออกไปเป็นชิ้นเล็กชิ้นใหญ่ ก็ให้เห็นโดยสมมติไปก่อน เมื่อพิจารณาหลายครั้งหลายหน ความชำนาญของจิต ที่ฝึกเพ่งบ่อย ๆ นั้น ก็จะรู้เห็นตามความเป็นจริง หรือจะพิจารณาเนื้อ เอ็น กระดูก ก็ให้กำหนดจิตเพ่งดูตามปัญญาต่อไป ปัญญาพิจารณาไปในลักษณะใด ก็ให้จิตรู้เห็นไปตามปัญญาในลักษณะนั้นตามความเป็นจริง เมื่อจิตรู้จริงเห็นจริงตามปัญญาแล้ว จิตก็จะเกิดความเบื่อหน่าย

คลายจากความกำหนัดยินดี การพิจารณาด้วยปัญญานี้ ก็ได้อธิบายมาแล้วในเบื้องต้น ขอจงได้ถือเอาเป็นแบบอย่าง ในการพิจารณาด้วยปัญญาต่อไป

ทำสมาธิวิธีที่ ๒

อุบายการทำสมาธิวิธีนี้ละเอียดอ่อน ถ้าชำนาญในการกำหนดเพ่งดูร่างกายแล้ว การกำหนดจิตเพ่งดูในอารมณ์ของจิต ก็จะมีความสะดวกขึ้น เพราะการเพ่งดูอารมณ์ของจิตนี้ ไม่ได้เอาร่างกายเป็นนิมิตเครื่องหมาย เพียงมีสติ กำหนดรู้ในอารมณ์ของจิตเท่านั้น อารมณ์ของจิตเป็นอย่างไร ก็ให้มีสติกำหนดรู้ อยู่กับอารมณ์ภายในจิตนั้น ๆ อย่าให้เผลอ อารมณ์ของจิตที่เป็นทุกข์ ก็ให้กำหนดจิตรู้ในอารมณ์ที่เป็นทุกข์ อารมณ์ของจิตที่เป็นสุข ก็ให้กำหนดจิตรู้ในอารมณ์ที่เป็นสุข อารมณ์ของจิตมีราคะก็ให้กำหนดจิตเพ่งดูอยู่ที่อารมณ์ของราคะ จิตมีอารมณ์ของโลภะ จิตมีอารมณ์ของโทสะ จิตมีอารมณ์ของโมหะ จิตมีอารมณ์แห่งความรัก จิตมีอารมณ์แห่งความชัง ก็มีสติกำหนดจิตเพ่งลงไปในอารมณ์นั้น ๆ อย่าให้เผลอ **อย่าส่งจิตออกไปคิดในต้นเหตุของอารมณ์เป็นเด็ดขาด ถ้าส่งจิตออกไปหาต้นเหตุของอารมณ์แล้ว**

อารมณ์ภายในจิตก็จะเพิ่มความรุนแรงขึ้น อารมณ์ของจิตนี้ ยังไม่ใช่เป็นกิเลสตัณหา แต่เป็นผลที่เกิดขึ้นจากกิเลสตัณหานั่นเอง ถ้ารู้อารมณ์ภายในจิต ก็เหมือนรู้กิเลสตัณหาภายในจิต เพราะกิเลสตัณหา อวิชชา ห้อมล้อมจิตไว้อย่างแน่นหนาจึงพาให้จิตเป็นไปในความรักความชัง และมีความพอใจยินดีในกามคุณทั้งหลาย อารมณ์ภายในจิต ก็เป็นพิษที่มาจากกิเลสตัณหา

ฉะนั้น **การกำหนดเพ่งดูอารมณ์ภายในจิต ก็เพื่อหาจุดเด่นชัดที่เป็นศูนย์รวมของกิเลสตัณหา เพื่อว่าจะใช้ปัญญาลบล้างได้ถูกจุด กิเลสตัณหาตั้งฐานทัพอยู่ที่ไหน สติปัญญาก็จู่โจมในที่นั้น** และทำลายข้าศึกคือกิเลสตัณหาให้ถูกจุดเป้าหมาย จิตมีความรักความใคร่ มีความพอใจในของสิ่งใด ก็เอาสิ่งที่จิตเคยรักใคร่ยินดีนั่นแหละมาสอนจิต ยกเอาโทษยกเอาภัยในสิ่งนั้น ๆ มาสอนจิต เพื่อให้จิตได้รู้เห็น และมีความฉลาดเฉียบแหลม และจิตก็จะรู้โทษภัยในการยึดถือ จะรู้โทษภัยในความรักความใคร่ จิตก็จะรู้โทษภัยในราคะตัณหา รู้โทษภัยใน ความโลภ ความโกรธ ความหลง และรู้โทษภัยในการเกิดการตาย เมื่อจิตรู้เห็นอย่างนี้ ก็จะเกิดความกลัว **เมื่อจิตมีปัญญาช่วยตัวเองได้อย่างนี้ ก็จะมีหนทางที่จะถอนรากถอนโคนของกิเลส**

ตัณหา อวิชชา ได้ง่ายขึ้น ความยึดมั่นถือมั่นในขันธ์ว่าเป็นตนเป็นตัว จิตก็จะถอนออกจากความยึดถือทันที เหมือนกับคนที่เล่นน้ำในห้วยบึงต่าง ๆ ด้วยความสนุกสนานร่าเริง เมื่อมองเห็นจระเข้ในน้ำนั้นแล้ว การเล่นก็หมดจากความสนุกสนานร่าเริงทันที และจะหาหนทางขึ้นฝั่งโดยเร็วเพื่อให้พ้นไปจากภัยฉันใด เมื่อจิตได้รู้เห็นโทษภัยตามปัญญาว่า ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เป็นโทษภัย จิตก็จะหาหนทางที่จะไม่เกิดไม่ตายอีกต่อไปฉันนั้น หนทางที่จะไม่เกิดไม่ตายนี้ ปัญญาก็ต้องเปิดเส้นทาง คือ สัมมาทิฏฐิ คอยรับอยู่แล้ว การพิจารณาในขันธ์ห้า ก็จะรู้ว่าไม่ใช่ตน ตนก็จะไม่มีในขันธ์ห้านี้ ขันธ์ทั้งห้า ก็ตกอยู่ในไตรลักษณ์ คือทุกขัง อนิจจัง อนัตตา และรู้ว่า ขันธ์ห้านี้เป็นภาระอย่างหนัก และรู้ว่าการยึดถือขันธ์ห้าเป็นทุกข์ เมื่อจิตรู้เห็นชัดตามปัญญาอยู่อย่างนี้ ก็จิตนั่นแล จะปล่อยวางขันธ์ทั้งห้าเสียเอง เมื่อจิตปล่อยวางขันธ์ห้าได้แล้ว สิ่งอื่นใดในโลกนี้ จิตก็ปล่อยวางได้ทั้งหมด เมื่อจิตปล่อยวางแล้ว ความสุขความทุกข์จะมีมาจากที่ไหน เพราะไม่มีสิ่งใดเป็นเรา และเป็นของของเรา จะเอาอะไรมาเป็นความสุขความทุกข์ในโลกนี้ **ถ้าจิตได้รู้เห็นความจริงตามปัญญาอยู่อย่างนี้ ก็จะตัดกระแสของ "วัฏฏะ" ให้ขาดไปอย่างง่ายดาย**

การอธิบายในวิธีกำหนดจิต เพ่งดูในร่างกายและอารมณ์ของจิต คิดว่า นักปฏิบัติพอจะเข้าใจ และนำไปเป็นแบบอย่าง เพื่อเป็นแนวทางภาวนาต่อไป และให้มีความตั้งใจปฏิบัติกันอย่างจริงจัง **ผู้จะรู้จริงเห็นจริงในธรรม ก็ต้องเป็นนักปฏิบัติที่จริง เพราะสัจธรรมเป็นของจริงอยู่แล้ว ยังขาดแต่ผู้ตั้งใจจริงเท่านั้น**!

บทสรุป

บทสรุป

ดังได้ชี้แนะแนวทางปฏิบัติมา คิดว่านักปฏิบัติพอจะเข้าใจ และจะมีผลแก่นักปฏิบัติไม่มากก็น้อย และพอจะเข้าใจในการสร้างพื้นฐานให้ปัญญาเกิดขึ้น เพราะ**การสร้างพื้นฐานของปัญญานั้น คือการสร้างความคิดกลั่นกรองใคร่ครวญในสัจธรรม พิจารณาให้มีเหตุมีผลไปตามหลักความจริง เพราะทุกสิ่งในโลกนี้เพียงเป็นสมมติเท่านั้น** มีความยินดีพอใจรักใคร่ในสิ่งใด จงทำความเข้าใจว่าทั้งหมดนั้นตกอยู่ในสมมติทั้งนั้น **จงใช้ความพยายามพินิจแยกแยะพลิกแพลงดูให้ละเอียด จะพิจารณาในเรื่องไหนก็ให้จิตจดจ่อรู้เห็นไปตามปัญญาทุกครั้ง และให้ลงสู่ไตรลักษณ์ทุกเรื่องไป และพยายามยกระดับจิตให้สูงอย่าให้จิตตกเป็นทาสแห่งความรักความใคร่ อันจะทำให้จิตตกไปในกามคุณที่เป็นอารมณ์ฝ่ายต่ำ เมื่อใช้ปัญญาพิจารณาเหนื่อยแล้ว ก็กำหนดคำบริกรรมในสมาธิต่อไป ออกจากการทำสมาธิแล้ว ก็เริ่มพิจารณาต่อไปและให้พิจารณาลงสู่ไตรลักษณ์ทุกครั้ง**

การพิจารณาด้วยปัญญาอยู่บ่อย ๆ จิตก็จะค่อย ๆ มีความฉลาดรู้เห็นในสัจธรรม ให้พิจารณาซ้ำ ๆ ซาก ๆ หลายครั้งหลายหน จนจิตมีความรู้เห็นตามความเป็นจริง เมื่อจิตรู้เห็นจริงตามปัญญาแล้ว จึงเรียกว่าปัญญาญาณ ทั้งรู้ทั้งเห็นไปพร้อม ๆ กัน การพิจารณาอยู่บ่อย ๆ จิตก็จะค่อยรู้โทษรู้ภัยในสรรพสังขารทั้งหลาย จิตก็จะเริ่มถอนตัวตีห่างออกจากการยึดถือ เพราะจิตรู้ว่า ทุกสิ่งในโลกนี้เป็นเพียงสมมติเท่านั้น ไม่มีใครเป็นเจ้าของโดยแท้จริง และไม่มีใครได้อะไรเลยในโลกนี้ เพราะเป็นธรรมชาติที่เกิดดับไปตามเหตุปัจจัยของสังขารเท่านั้น และเป็นสภาพที่ตกอยู่ในไตรลักษณ์ทั้งสิ้น จิตก็จะรู้เห็นว่า ไม่มีอะไรเป็นตน และเป็นของของตนโดยแท้จริง เพราะทุกสิ่งเป็นของอาศัยประจำวันเท่านั้น ไม่มีสิ่งใดเป็นของเราอย่างแท้จริง เมื่อจิตรู้เห็นในสรรพสังขารทั้งภายในและภายนอก ใกล้ไกล หยาบละเอียดอยู่อย่างนี้ ก็เนื่องมาจากปัญญาสอนจิตให้มีความฉลาดรู้รอบนั้นเอง นี่เป็นวิถีทางที่จะให้เกิด วิปัสสนาญาณ เป็นญาณรู้เห็นช่องทางที่จะหนีไปให้ไกลจากข้าศึกโดยไม่มีปัญหา เหมือนคนตาดี มีโคมไฟที่สว่างอยู่ในตัว ย่อมมองเห็นทางที่จะไป เพื่อให้ถึงที่สุดฉันนี้

ขอทำความเข้าใจอีกครั้งว่า การมี สติ รู้จิต และรู้ความเคลื่อนไหวของจิต จิตคิดอะไรก็รู้ จิตมีความกระเพื่อมตามอารมณ์อย่างไรก็รู้ทัน **การมีสติรู้จิต และรู้อารมณ์ภายในจิตอยู่อย่างนี้ ไม่ใช่การปล่อยวางและละกิเลสตัณหาแต่อย่างใด นี้เป็นเพียงมีสติรู้เท่าจิต และรู้อารมณ์ของจิตเท่านั้น หรือเพียงมีสติประคองจิตให้ทรงตัวอยู่ได้ประจำวัน เป็นในลักษณะนี้ จึงอยู่ในขั้น สมถะ ยังไม่เป็นวิปัสสนาญาณ** ดังความเข้าใจแต่อย่างใด

นักปฏิบัติอย่าพึงติดความสงบ และติดความสุขอยู่เพียงในขั้นสมาธิเท่านั้น และอย่าหลงในความสว่างที่เกิดขึ้นจากการทำสมาธิ และอย่าเข้าใจว่า ความสว่างนั้นเป็นวิปัสสนาญาณเลย นั้นเป็นโอภาส เป็นอำนาจของจิตที่แสดงออกเท่านั้น หรือ**มีอภิญญาณรู้ไปในลักษณะใด ก็อย่าติดใจเมาเล่นจนลืมตัว หรือมีฌาน มีสมาบัติ ก็อย่าพึงเข้าใจว่าตัวเองหมดกิเลสตัณหา อวิชชา เพราะนั้นเป็นเพียงมีฌานมีสมาบัติ กลบกิเลสตัณหา อวิชชาไว้เท่านั้น** และเป็นเพียงความสงบในขั้นสมาธิ ยังไม่ใช่ความสงบที่แท้จริง ความสงบที่แท้จริงนั้น คือมีปัญญาญาณ **มีวิปัสสนาญาณ เป็นเครื่องชำระให้กิเลสตัณหาอวิชชาให้หมดไปสิ้นไปได้ นั้นแลจึงเรียกว่าความสงบที่แท้จริง ไม่มีกิเลสตัณหามา**

ก่อกวนให้จิตกระเพื่อมอีกต่อไป และเป็นความสงบ ที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญ จึงเรียกว่า สงบแล้วจาก ข้าศึกทั้งหลายอย่างสิ้นเชิง เป็นความสงบที่ไพบูลย์ เป็น ความสงบที่เป็นปกติแล้ว จึงขอให้นักปฏิบัติมีความเข้าใจ ในความสงบทั้งสอง ดังที่ได้อธิบายมาดังนี้

พิมพ์ที่
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
โทร. ๒๒๔-๑๓๕๐ FAX ๒๒๔-๗๓๕๘
ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา อรุณี อินทรสุขศรี
๒ ๕ ๓ ๕